БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, БАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң, ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилеттинген

1954 МАРТ 11 ЧЕТВЕРГ № 51 (2988)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

1954 чылдың март 14— ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларның хүнү.

Москва хоорайның Калининский соңгулда округунуң соңгукчуларының 1954 чылдың март 6-да хуралынга

эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазы

Эштер! Бистиң алдарлыг найыслалывыс—Москваның Калининский соңгулда округунуң ажылчы чоннары күрүне эрге-чагыргазының дээди органы—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга мени боттарының кандидады кылдыр деп шилгеп, меңээ улуг идегелди көргүскеннер. Хамыктың мурнунда ол бедик алдар дээш силерге чүректиң ханызындан өөрүп четиргенимни илередирин болгаш силериниң идегелиннерни шынзыктырар дээш мен бүгү күштеримни салырымны бүзүредирин чөпшээреп көрүнер. **(Адыш часкаашкыны).** ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады болур күрүнеиң бедик албан-дужаалынга депшитиргген коммунистер бистерниң иштивистен кижи бүрүзү улустуң идегели дээш бисти кижизиткен Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге өөрүшкү—хүлээлгелиг бис деп чүвени медереп билип турар. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистиң гениалдыг баштыңчывыс болгаш башкывыс улуг Ленинниң турусканы Коммунистиг партия улусту коммунизмче оруктап бүзүрелдиг аппар чыдар. Коммунистиг партия социализмниң херээ дээш бодунуң маадырлыг демисели-биле, улуска кызыгаар чок бараан болуушкуну-биле бүгү ажылчы чоннарның кызыгаар чок ынакшылын болгаш идегелин чаалап алган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының алдарлыг 50 чыл ою Маркс—Энгельс—Ленин — Сталиннның өөрединиң улам-на тиилеп турар күжүнүң чайынналчак көргүзүү болган. Коммунистиг партияда улустуң эрге-ажыктарындан бедик эрге-ажыктар чок, ол болза ёзулуг улусчу партия болуп турар деп чүвени ажылчы чоннар боттарының хөй чылдардагы дуржулгазынга бүзүреп көргген. Коммунистиг партия улус-биле чарылбас харылзааларыбиле, бодунуң хүрээлениниң кан дег чаңгыс эви-биле, марксизм-ленинизмге шынчызы-биле күштүг. Ам бистиң партиявыс кажангызындандаа артык чаңгыс эптиг болгаш сырый каттышкан! **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң чүртүвүстүң улустары ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларже төрээн Коммунистиг партиязын, ооң Төп Комитединиң болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттыжыышкын-биле чоруп олурар. Совет улус Коммунистиг партияның чогаадып кылганы политиканы изии-биле үүлзүнүп болгаш бир эп-сеткилдиг деткип турар. СЭКП-ниң XIX съездизиниң, ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг доктаалдарында, партияның болгаш чазактың дараазындагы доктаалдарында, Төп Комитеттиң эрткен хүннерде доозулган Пленумунуң шиитпирлеринде амгы үе-чадада бистиң чүртүвүстүң хөгжүлдезиниң дайынчы программазы бердинген. Коммунистиг партияның политиказы Совет Төрээн чүрттүң күчү-шыдалын улам ынай быжыглаарынче, экономиканың болгаш культураның чаа, күчүлүг көдүрлүүшкүнүнче, ажылчы чоннарның чаагай байдалын чайгылыш чок бедиринче, ССРЭ-ниң айыыл чок чоруун хандырарынче болгаш бүгү делегейге тайбыңның херээн быжыглаарынче угланган.

Совет улус ол политиканы амыдыралга боттандырары дээш улуг көдүрлүүшкүн-биле демисежип турар, чүге дээрге Коммунистиг партияның, ооң Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың дээди соргулгазы улустуң чаагай байдалының болгаш Совет Төрээн чүрттүң чечектелиишкининиң, коммунизмни тургузарының дугайында сагыш салыышкыны болуп турар деп чүвени совет улус эки билир. Ол дээрге бистиң кол болгаш үндезин соргулгавыс.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленин улус болза политиктиг партияларны болгаш хөй-ниити ажылдакчыларны оларның декларациялары болгаш аазаашкыннары-биле эвес, а оларның ажыл-херектери-биле хынап турар деп өөреткен. Совет кижилер Ильичиниң ол мерген угаанныг чагыын экизи-биле сактып чоруур болгаш улуска шынчы бараан болурун, партияның чогаадып кылган политиказын амыдыралга чүткүлдүүбиле боттандырарын боттарының соңгааннарындан негеп турарлар. Ынчангаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар бүрүзү бистиң партиявыстың политиказын амыдыралга херек кылыыда канчаар боттандырып турарының талазы-биле бисте бүгү улустуң хыналдазы болуп турары черле билдингир.

Бисти эрткен соңгулдалардан дөрт чылдар аңгылап турар. Бо хүннерде соңгулда мурнунуң хөй санныг хуралдарынга миллион-миллион совет кижилер партияның Төп Комитединиң соңгукчуларга Кыйгырыын, бистиң ажылывыстың түннелдерин, иштики болгаш даштыкы политиканың кол сорулгаларын чугаалажып көрүп турар.

Эрткен чылдарның түннелдери кандыгыл, эң чоокку үеде кол сорулгалар чүү болуп турарыл?

Коммунистиг партия 1950 чылда соңгулдаларны чорудуп тургаш, социалистиг үлетпүрнүң чайгылыш чок көдүрлүүшкүнү дээш демисежириниң сорулгазын салып турган. Бо чылдарның дургузунда Совет Эвилелиниң индустриалдыг күчүзү кайы хире өскенин бөгүн бүгүде караа-биле көрүп турар.

1953 чылда ССРЭ-ге каңны дөрт чылдар мурнунда турганынга көөрде барык 15 миллион тонна хөйнү, азы дайын мурнундагы, 1940 чылдыынга дөмейлээрге, ийи ажыг катап хөйнү эзилдирген, прокат бүдүрүлгези 11 миллион тонна ажыг, азы 1940 чылдыынга көөрде 2,2 ажыг катап улгаткан.

Хөмүр даш тывыжы бо дөрт чылдың дургузунда 36 хуу көдүрүлген болгаш 1953 чылда 320 миллион тонна четкен, тодаргайлаарга 1940 чылдыынга көөрде барык ийи катап хөй болган.

Бистиң чүртүвүс эрткен чылын нефтини 52 миллион тонна ажыгны, тодаргайлаарга 1940 чылдыынга көөрде 70 хуу хөйнү алган. Эрткен дөрт чылдың дургузунда нефть бүдүрүлгези 58 хуу улгаткан.

Совет үлетпүр эрткен чылын машиналарны болгаш дериглерни дөрт чылдың мурнунда турганынга көөрде 2,2 катап хөйнү азы 1940 чылдыынга көөрде 3,8 катап хөйнү бүдүргеп.

1953 чылдың дургузунда ССРЭ-ге электроэнергияны 133 миллиард ажыг киловатт-шактарны, тодаргайлаарга дөрт чылдың мурнунда турганынга көөрде 71 хуу хөйнү ажылдап үндүргеп. Сөөлгү дөрт чылдың дургузунда ССРЭ-ниң электростанцияларының күчүзү 11 миллион киловаттка улгаткан. Бистиң электростанцияларывыстың күчү-шыдалдарының ындыг өзүлдезиниң ужурдузазын тодаргай билип алыр төлээде, ГОЭЛРО-нуң алдарлыг планы электростанцияларының күчү-шыдалдарының өзүлдезин 1 миллион 750 муң киловатт хемчээлге айтып турганын сагындырары чугула. Ол чүл дээрге, совет чүрт сөөлгү дөрт чылдың дургузунда электростанцияларның бүдүрүлге күчүлериниң 10—15 чылдарга санатынган ГОЭЛРО-нуң планының айтып турганынга көөрде алды ажыг катап хөй улгадыышкынны чедип алганы ол тур. **(Адыш часкаашкыны).**

Ол дээрге, чүртту электрижиериниң дугайында ленинчи улуг идеяларны амыдыралга боттандырары дээш бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң чүткүлдүг демиселди чорудуп турарының эң чайынналчак херечилели болбас чүве бе!

Үлетпүрнүң эң чугула адырларының өзүлдезиниң дугайында санмедээлер Ленинниң херээниң улуг үргүлчүлекчизи И. В. Сталинга баштаткан партияның Төп Комитединиң удуртулгазы-биле боттандырганы чүрттүң социалистиг индустриализациязының мерген угаанныг политиказының түннелинде бистин улузувус кайы-хире улуг үре-түннелдерни ап турарын бүзүрелдиг көргүзүп турар.

Ам бисте күчүлүг индустрия тургустунганда Коммунистиг партия болгаш Совет чазак совет экономиканың үндезиннериниң үндезини болуп турар аар үлетпүрнүң улам ыңайгы хөгжүлдезинче кичээнгейни кошкатпайн тургаш, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн дүргететкен темпилер-биле хөгжүдер, көдээ ажылагайның күштүг көдүрлүүшкүнүн хандырар аргалыг болуп турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели массалыг хереглелдиң үлетпүр бараанларының бүдүрүлгезин бешки беш чыл планынан дыка ажып турар хемчээлдерге улгаттырарын бодунуң шиитпирлеринде айытканы билдингир болгай. Үлетпүрнүң ол адырларына капитал салыышкынары дыка улгадып турар. 1954 чылда Калбак хереглелдиң үлетпүр бараанларының министерствозунуң болгаш Аъш-чем бараанларының үлетпүр министерствозунуң талазы-биле капитал салыышкыннары 1953 чылда 7,6 миллиард рубль турганынга удур 14 миллиард ажыг рубль болур, ол дээрге, ооң 84 хуу өзерин айтып турар. Хөгжүлдениң ындыг шапкын темпилери чүрттүң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге мурнунда кажан-даа турбаан.

Аар болгаш чиик үлетпүрнүң улам ыңайгы хөгжүлдезин хандырар төлээде, ажыглатынмаан эң байлак курлавырларны илередип тывары болгаш ажыглалга киирери эргежок чугула. Мурнакчы бүдүрүлгелер бүдүрүлгени организастаарының онза үнелиг дуржулгазын мөөнеп алганнар, оны нептередир чорук бистиң үлетпүрүвүске бар турар дериг-херекселге болгаш туруп турар шөлдерге продукция үндүрүлгезин улуу-биле бедидерин болдуруп турар.

Чаңгыс чижектен көргүзейн. Воронежтиң туйбу заводунуң мастери эш Дувановтуң саналдааны, туйбуну дүрген өртедириниң методун парлалгага калбаа-биле чырыткан. Ол метод болза, бир кубометр суугудан, туйбуну херек кырында туйбу заводтарында 1200 кезек туйбу үндүрерин чедип алганынга удур ийи муң 300 кезек туйбу үндүреринге чедир улгаттырган. Бир эвес бүгү туйбу заводтарын Дувановтуң методун ёзугаар ажылче шилчидер болза, ол дээрге туйбу бүдүрүлгезин чаа заводтарның тудуушкуну чокка барык ийи катап улгаттырарының аргазын берип турар. Бир эвес амгы күштүг болуп турар технологияга туйбу үндүрүлгезин ийи катап улгаттырар дээр болза, чаа заводтар тудуушкунунга 10 миллиард хире рубльди чарыгдаары аңаа негетинип турар. Бүдүрүлге шөлдерин болгаш дериглерин ажыглаарының мурнакчы методтарын нептередириниң кайы-хире кайгамчык ужур-дузалыын бо чижек тодаргай көргүзүп турар-дыр.

Чүрттүң улус ажыл-агыйында көскү черни ээлеп турар Москваның болгаш Москва областың үлетпүрү бүдүрүлге планнарын үргүлчү ажыр күүседип турар. Ынчалза-даа Москваның үлетпүрүнде хожудап каап турар бүдүрүлгелер ам-даа бар, аргалар болгаш курлавырлар ыракта-ла шупту ажыглатынмайн турар. Найыслалдың 117 бүдүрүлгелери эрткен чылын бүдүрүлге планын күүсетпээн болгаш 217 миллион рубльдиң продукциязын чедир бербээни дээрге, факт-ла болгай, эштер. Бердинген номенклатурада планны чамдык бүдүрүлгелер күүсетпейн турары база боттуг четпес үүл болуп турар.

Үлетпүрнүң эң чугула сорулгаларының бирээзи продукцияның шынарын бедидери болгаш ооң боттүнезин чиигедири болуп турар.

Чиик үлетпүрнүң дыка хөй бүдүрүлгелеринде калбак хереглелдиң бараанларының шынарынче четчир кичээнгейни салбайн турарын демдеглээр херек.

Биске хөй-хөй эки пөстер турзун, оларның өн-чүзүнү чараш болзун, идик аймаа эки кылдынган, чараш болзун, совет кижиниң амыдыралынга кааскалгалыг эргежок чугула эки үүлдер четчири-биле бүдүрүнзүн дээш эң чоокку үеде бүгү-ле үүлдерни кылыры эргежок чугула. Партия ол херек дээш ёзулуг демисежип турар, ынчангаш ол чедиишкинниг боттанган турар дээрзинге чигзинмейн барып болур. **(Адыш часкаашкыны).**

Коммунистиг партия эрткен соңгулдаларны эрттирип тургаш, социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң сорулгазын салып турган. Ол үениң дургузунда колхозтар дыка быжыгып, МТС-тер чүс-чүс муң тракторларны, комбайннарны болгаш өске-даа машиналарны алган. Хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар дүжүттү көвүдедип, мал ажылының продуктулуун бедидип турар. Ынчалза-даа ол чедиишкиннер бисти каашаңнаттыр шыдавас.

Сөөлгү алды айларның дургузунда СЭКП ТК чүртка көдээ ажылагый бүдүрүлгезиниң улам ыңайгы хөгжүлдезиниң соңгаарлатынмас сорулгаларын бодуунуң Пленумнарынга ийи удаа чугаалажып көргген болгаш көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының күштүг көдүрлүүшкүнүнүң программазын айыткан. Ол болза, көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге партия кайы-хире улуг кичээнгейни салып турарының дугайын чугаалап турар. Ооң-биле кады партия чоннуң аъш-чем продуктуларынга, а чиик үлетпүрнүң чиг-этке хереглелдерин четчири-биле хандырар дээш көдээ ажылагый бүдүрүлгезиниң ындыг деңнелин эң чоокку 2—3 чылдың иштинде хандырарының эргежок чугулазын барымдаалап турар.

Бистиң чүртүвүска аъш-чем бүдүрүлгезин дыка улгаттырарының айытынган программазының күүселдезин хандырар төлээде колхозчулардан, МТС-тер болгаш совхозтар ажылдакчыларындан, көдээ ажылагыйның тускай эртемниглериннен болгаш колхозчу көдээге улуг дузаламчыны көргүзүп турар болгаш келир үеде-даа көргүзер ужурлуг болгаш энергия негетинип турар. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниң сорулгазы — ол дээрге бүгү улустуң сорулгазы.

Тараа бүдүрүлгезин көвүдедириниң сорулгаларының дугайын, кур болгаш курукканн черлерни шиңгээдип алырының дугайын чугаалаары оңза чугула. Партия болза тараа ажыл-агыйын бүгү көдээ ажылагый бүдүрүлгезиниң үндезини кылдыр көрүп турар. Тараа хөй болган тудум-на чүрт көдээ ажыл-агыйның продуктуларын — тарааны, эътти, чагны, сүттү, саржагны улам-на хөйнү алыр. Ынчангаш тараа бүдүрүлгезин калбартырын бирги эзлчегнин эң чугула сорулгазы кылдыр санап турар бис.

ТК-ның эрткен хүннерде болган Пленуму тараа бүдүрүлгезиниң амгы туруп турар деңнели улус ажылагыйының өзүп турар хереглелдерин дуглавайн турар деп демдеглээн. Эң чоокку чылдарда күрүне белеткелдери болгаш садып алыышкыннары боттуу-биле көвүдээн турзун дээш тараа бүдүрүлгезин дыка көвүдедириниң сорулгазы амгы үеде чүрттүң мурнунда туруп турар.

Партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак ол сорулганы күүседирде бүгү шөлдерге дүжүткүр чорукту бедидери-биле чергелештир, 13 миллион гектар хемчээлдиг кур болгаш курукканн черлерни, кол нургулайында чүрттүң үөөн талакы областарынга шиңгээдип алыры эргежок чугула деп санаан. Ол дээрге кайгамчык улуг сорулга-дыр, эштер. Эрткен үеде ону шиитпирлээри күш четинмес турган ийик. Ам механизаторларның болгаш көдээ ажылагыйның тускай эртемниглериниң кадрлары өскенде, көдээ ажылагый бирги чергениң техниказы-биле чепсегленгенде, шак ындыг улуг хемчээлдерге болгаш ындыг кыска хуусааның иштинде чаа черлерни шиңгээдип алыр бүгү аргалар бисте бар болу берген.

Чаа черлерни шиңгээдип алырынга бо чылын МТС-терже болгаш совхозтарже он беш аът күжүнге санатынган 120 муң тракторларны болгаш өске-даа хөй машиналарны чорудуп турар. Социалистиг үлетпүр мындыг кыска хуусаада көдээ ажыл-агыйга дыка хөй санныг машиналарны берип турар болганда, ол үлетпүр бурунгаар кайгамчык улуг базымны кылган-дыр! Чүс муң тракторлар дугайында Ленин кайы хире күзеп чораан дугайын сактып билир боор силер, эштер! Бис ам Владимир Ильичиниң күзеп чораанындан дыка хөй тракторларны көдээ ажыл-агыйга чыл иштинде берип турар-дыр бис! **(Адыш часкаашкыны).**

Чаа черлерни шиңгээдип алыр районнарже ажылга эки, төлептиг гижилерни тускайлап чорударынче үлетпүрнүң ажылдакчыларын, көдээ ажыл-агыйның механизаторларын, комсомолчуларны болгаш аныяктарны партия кыйгырган. Кур болгаш курукканн черлерни шиңгээдип алырынче аныяк патриоттарның—экитурачыларның баштайгы отрядтарын чоруткан москвачы комсомолчуларның кайгамчыктыг эгелээшкинин чүрттүң хөй-хөй районнарында деткээн. Муң-муң совет патриоттар Казахстанче болгаш Алтай крайже чоруткаш, ам МТС-терде болгаш совхозтарда ажылдап киргеннер. Ол кижилер берге-даа болза, алдарлыг ажыл-херекче чорутканнар. Чылдар эртер, ынчаарга олар болза, партияның кыйгырыыбиле кур черлерни канчаар шиңгээдип ап турганын, чаа районнарга МТС-терни болгаш совхозтарны канчаар тургузуп, чүртка хөй тарааны берип турганын, Төрээн чүрттүң чаагай чоруу дээш олар канчаар карак-кызыл ажылдап турганын боттарының ургуларынга болгаш ургуларының ургуларынга чоргаарал-биле чугаалап бээрлер.

Үлетпүр болгаш көдээ ажылагый талазы-биле партияның көдүрүп үндүрген чугула чаа сорулгаларын ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, совет интеллигенция улуг сорук кириишкин-биле уткаан. Ол сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга совет кижилер долу шиитпирлиг. Социалистиг чаруу улам-на калбарып, мурнакчыларның хүрээлени көвүдеп турар.

Соңгаарлатынмас сорулга чүдел дизе, улуг Ленинниң өөреткени ышкаш, чаа ниитилел тургузуунуң тиилелгезинге эн-не кол, эн-не чугула чүүл болур күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чокка бедидеринде. Коммунизм миллионнарның чогаадыкчы күш-ажылындан өзүп үнер. Мооң ужурундан массаларның чогаадыкчы идепкейин бүгү хемчег-биле хөгжүдер, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, чаа техниканы эң долузу-биле ажыглаарынга үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн хүн келир тудум-на бедидер ужурлуг бис.

Үлетпүрге болгаш көдээ ажылагыйга бедик бүдүрүкчүлүг ажылдың үлегерин көргүзүп турар мергежилдиг кижилер-биле совет чүрт байлак. Үлетпүрнүң болгаш транспорттуң бүдүрүлге бүрүзүнге, колхозтарга, МТС-терге болгаш совхозтарга мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле нептередири күрүнеиң чугула улуг херээ болур.

Коммунистиг партия эрткен соңгулдаларны чорудуп тургаш, ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам экижидер сорулганы көдүрүп үндүрген. Партия бодунуң ол сорулгазын чайгылыш чокка күүседип турар.

Дайын сөөлүндеги чылдарның дургузунда бистиң яуртка бараанар өртектерин алды удаа чиигеткен деп чүве билдингир болгай. Амгы үеде массалыг хереглел бараанларынга өртектер 1947 чылдагызындан 2,2 катап куду болуп турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг ажыл төлевири үргүлчү өзүп, колхозчуларның орулгалары көвүдеп турар. Улустуң хереглелдери чыл келген тудум-на өзүп, хереглелдиң тургузуу экижип, өскерлип турар. Чонга эът, саржаг, сүт, чигир, фруктулар дайын мурнундагы 1940 чылдагызындан 2—2,5 катап хөй сатынган. Чоннуң хандырылгазын улам экижидер сорулга-биле совет садыгны хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Чүрттүлга тудуушкунунче партия болгаш чазак кошкаш кылбас кичээнгейни салып турар. Эрткен соңгулдаларның соондагы дөрт чылдарның дургузунда хоорайларга болгаш ажылчын суурларга ниити шөлү 106 миллион дөрбелчин метр шөлдүг чүрттүлга бажыннары тутунган. Ол үениң дургузунда Москвага 2 миллион 866 муң дөрбелчин метр шөлдүг чүрттүлга бажыннарын ажыглалга киирген. Көдээ черлерде ол-ла үениң дургузунда 1 миллион 600 муң ажыг чүрттүлгэ бажыңнары тутунган.

Бо сан-медээлерниң магаданчыын көрбес силер бе. Ынчалза-даа ол саннар бисти хандырып шыдавас, чүге дизе, чүрттүлга бажыңнары бисте ам-даа чедишпейн турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чүрттүлга бажыңнарының, школаларның, эмнелгелерниң, ургуларның албан черлериниң тудуушкунун моон соңгаар-даа бүгү хемчег-биле калбартыр.

Чоннуң хандырылгазын экижидери дээш демиселдиң айтырыгларынче бүгү партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының кичээнгейин улуу-биле күштелдирер херек. Чамдык ажылдакчылар ол айтырыгларны үүрмек айтырыглар кылдыр көргеш, тоовас байдалдыг болуп турарлар. Ынчалза-даа, ол үүрмек айтырыглар эвес, чүге дизе, ажылчы чоннарның калбак массаларының эрге-ажыктарынга дээп турар.

Бистиң чүртүвүста туруп турар улуг сорулгалар болза, удуртулганың методтарын сайзырангайжыдарын, күрүне аппарадының бүгү адырларының ажылдарын экижидерин негеп турар. Бистиң кадрларывыстың хөй кичээнгейлери болгаш күштери янзы-бүрү хевирниң резолюцияларының болгаш директивалаының улуг агымынга алзып турар. Чүгле хуралдаарынга болгаш резолюциялар бижириинге чаңгыс ажылдакчылар бисте ам-даа эвээш эвес бар. Ынчалза-даа олар кижилер-биле ажылдаарынга ынак эвес болгаш кижилер-биле ажылдап билбес, ажылчы чоннарның амыдыралчы негелделерин тоовайн турар болгаш чүвениң чогум бодунче сиңнигип кирбейн турар. Ындыг дүжүметтер ажыл-херекти билбес, ынчалзадаа кандыг-даа айтырыг талазыбиле—ытты канчаар кыргыыр болгаш дагааны канчаар саар дугайында айтыышкынны берип болурлар. **(Залга каткы үнген).** Ындыг янзылыг ажылдакчылардан шиитпирлии-биле адырлып алыр херек. **(Адыш часкаашкыны).**

Күрүне аппарадының ажылын үстүнден адаанга чедир экижидеринче болгаш сайзырангайжыдарынче угланган хемчегларни партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак ап турар. Бүгү четпестер-биле, бюрократизм-биле болгаш ажыл чылзыр чоруктар-биле демисежиринге бистиң партияда, бистиң улуста шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүлел ышкаш шылгатынган болгаш чидиг чепсек бар. Бот-шүгүмчүлелди болгаш ылаңгыя адаандан өрү шүгүмчүлелди бүгү хемчег-биле калбартырын, четпестерни чайладырын, бистиң бүгү ажылывысты экижидерин чеьдип алыр херек.

Эрткен соңгулдаларны чорудуп тургаш, Коммунистиг партия улус чырыдыышкынынын, эртемниң болгаш культураның улам ыңайгы көдүрлүүшкүнүн хандырар сорулганы салган.

Ам бистиң чүртүвүста өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде 57 миллион ажыг кижи хаара тутунган, оларның иштинден дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарда 3 миллион ажыг кижи өөренип турар. Сөөлгү дөрт чылдарда ССРЭ-де 2 миллион өөреникчи олуттарлыг 11 муң чыгыы школалар туттунган.

Совет эртемденнер, литератураның болгаш уран-чүүлдүң ажылдакчылары, инженерлер болгаш агрономнар, башкылар болгаш эмчилер, улустуң алдарлыг интеллигенциязы коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга боттарының улуг салыышкынын киирип турарлар. Бистиң эртемденнеривис билиглериниң бүгү адырларынга хөй-хөй улуг ажыдыышкыннары-биле эртемни байытканнар. Империалисчи агрессорларга күштүг сергедикчи чепсек болур атомнуг энергияны кылып үндүрериниң талазы-биле АКШ-тың монополиязын совет чүрт чок кылган. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

(Төнчүзү 2-ги арында).

Москва хоорайның Калининский соңгулда округунуң соңгукчуларының 1954 чылдың март 6-да хуралынга эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ чугаазы

(Төнчүзү).

Коммунистиг партия эрткен соңгулдаларны чорудуп тургаш, бистиң төрээн социалистиг күрүневисти бүгү тала-биле быжыглаарынче совет кижилерни кыйгырган. Ам хөй национал-дыг совет күрүне кажангызындан-даа артык быжыг. Совет улустарның найыралдыг өг-бүлези коммунистиг ниитилелди сырый каттыжыышкын-биле тургузуп турар. Бистиң чүртүвүстүң улустарының улуг найыралының кайгамчыктыг өлерээшкиннериниң бирээзи болза, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының улуг национал байырлалы кылдыр бо чылын Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылын демдеглеп турары болур. Ажылчын ангының болгаш тараачыннарның бузулбас эвилелиниң чаагай тургузукчу ролю, совет кижилериң мораль-политиктиг чаңгыс эви, оларның амыдыралчы күштүг патриотизми, төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр улустың быжыг сырый каттыжыышкыны улуг күш-биле илереп турар. Бистиң партиявыс совет социалистиг демократияны бүгү тала-биле хөгжүдүп, күрүнени эргелээринге ажылчы чоннарның миллион-миллион массаларын хандыкшыдып турар.

Тайбың тургузуушкунуң планнарын күүседиринче улустың күжениишкиннерин углап башкарбышаан, экономиктиг бергедээшкиннерден болгаш империалистиг лагерьниң чидиглиниг турар чөрүлдээлериниң уштунуп үнериниң аргазын чаа дайынны белеткээринден тыварын оралдажып турар реаксылыг күштер капиталистиг чүрттарда барын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак өөренип көрбейн барып шылавас. Моон ужурунда партия болгаш чазак тайбыңның политиказын чүткүлдүг чорутпушаан, совет кижилериң тайбың күш-ажылын болгаш бистиң Төрээн чүртүвүстүң айыл чок чоруун серемчилелдиг-биле камгалап турар совет күрүнениң Чепсектиг Күштерин могаг-шылаг чок быжыглап турар. **(Динмиттиг адыш часкаашкыны).**

Тайбының болгаш улустарның айыл чок чоруунуң күчүлүг чөленгинжи болуп турар Совет күрүнени бүгү хемчеглер-биле быжыглаарын партия моон соңгаар-даа бодунуң ыдыктыг хүлээлгези деп санап турар. Совет социалистиг күрүнениң күчү-шыдалын күштелдирери —бистиң чүртүвүска коммунистиг ниитилелди тургузарының чугула үүлү. **(Үргүлчүлээшкинниг адыш часкаашкыны).** Дээди Советке эрткен соңгулдаларны чорудуп тургаш, Коммунистиг партия болза, бодунуң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын быжыг төлептин-биле чорудар, улус демократиязының бүгү-ле чүрттары-биле акы-дуңма найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаар, бүгү-ле чүрттар-биле ажыл-херекчи харылзааларны калбартыр, империалистиг агрессчилерниң чимзениишкиннеринге удур чүткүлдүг демисежир, бүгү делегейге тайбың дээш демисежир сорулганы салып келген. Ол сорулганың чайгылыш чок күүсетинип турарын бүгүдээ көрүп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ону боттандырарда ийи өске экономиктиг системаларның—социалистиг болгаш капиталистиг системаларның үр үеде тайбың кожа туруп болурунуң дугайында улуг Ленинниң айтыышкынын удуртулга болдуруп турар. Амгы бүгү делегей байдалында тайбың арга-биле шиитпирлетинип болдунмас хире шак ындыг маргылдаалыг айтырыглар чок деп Совет чазак санап турар. Ынчангаш делегейниң улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын чедип алыр дээш ССРЭ бүгү-ле үүлдерни кылып турар.

Совет Эвилели бодунуң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказыбиле бүгү делегейге тайбыны быжыглаарының хөрээнге улуг салыышкынны киирген. Ол дугайын даштыкы херектер министрлериниң чоокта чаа доозулган берлин чөвүлед хуралы тодаргай херечилеп турар. Ол хуралдың чоруп турар үезинде Совет Эвилелиниң төлээлери улустар аразының харылзаа байдалдарында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче угланган тодаргай саналдарны көдүрүп үндүрген. Ботботтарының кайызынга-даа ажыктыг болур чорукка үндезилээш, бистиң чүртүвүс-биле ажыл-херекчи харылзааларны быжыглаарынче чүткүп турар бүгү чүрттар-биле ССРЭ-ниң садыглажыышкынының калбарып турары ол дугайын база-ла чугаалап турар.

Совет Эвилелиниң бүгү делегейде ат-алдары хемчээл чогу-биле өскен. Тайбың-ның, демократияның болгаш социализмниң күчүлүг лагериниң бажында ССРЭ чоруп олурар. Совет Эвилели биле Кыдат Улус Республиканың улуг найыралы бо чылларның дургузында улам улуу-биле быжыккан. Ол найырал болза, Ыраккы Чөөн чүкке болгаш бүгү делегейге тайбың дээш демиселде күчүлүг фактор болуп турар. Совет Эвилелиниң Польша, Чехословакия, Венгрия, Румыния, Болгария, Албания, Корей Улус-Демократтыг Республика, Моол Арат Республика болгаш Герман Демократтыг Республика-биле акы-дуңма кады ажылдажылгазы өзүп, быжыгып турар. ССРЭ-ге баштаткан тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң лагери ам үеде бүгү делегей амыдыралының бүгү чорудуушкунунга бодунуң саңдарын хүнбүрү көргүзүп турар күчүлүг улуг күш болуп турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш, бүгү чүрттар-биле ССРЭ-ниң экономиктиг харылзааларын улам ыкай калбартыры дээш демиселге моон соңгаардаа бүгү күштерин бээр. **(Адыш часкаашкыны).**

Совет күрүне улус демократиязының чүрттары-биле акы-дуңма найыралдажып алгаш, тиилелгениң кырынга тиилелгени чедип албышаан, хөрлүг чаагай болуп, улуг эчис сорулгаже бурунгаар бүзүрелдиг чоруп олурар. Коммунизмче бистиң тиилелгелиг шимчээшкинивисти ара-доктаадыптар хире ындыг күш делегейде чок! **(Динмиттиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң тиилелгелеривистиң үндезини Коммунистиг партияның, Совет чазактың, маадырлыг совет улустуң бузулбас чаңгыс эп-каттыжыышкыны болур. Ажылчы чоннарның калбак массалары-биле Коммунистиг партияның дириг болгаш адырылбас харылзаалары коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунда илеретинип турар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

ССРЭ-ниң Дээди Совединге ам болур соңгулдаларга коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң тиилелгези дээш! **(Динмиттиг адыш часкаашкыны).**

Бистиң күчүлүг советтиг Төрээн чүртүвүстүң оон ыцайгы чечектелиишкини дээш! **(Динмиттиг адыш часкаашкыны).**

Совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү—Коммунистиг улуг партия делгерезин! **(Динмиттиг адыш часкаашкыны).**

Алдарлыг совет улус, чогаадыкчы улус, тиилекчи улус делгерезин! **(Динмиттиг үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген).**

СОЛУН УЖУРАЖЫЫШКЫН

Кежээкиниң 7 шак чартык чоокшулап турда, Тывага эң баштай тургустунган ортумак өөредилге черлериниң бирээзи—Кызылдың № 2 ортумак школазынче улуг-даа, биче-даа, элээди-даа кижилер төнмес агым-биле шуужуп кирип турганнар. Оларны школаның башкылары. өжүннеринде кызыл пөстер баглагылаан өөреникчилер ээлдээ-биле уткуп ап, тоннарын астыргаш, ийи дугааргы каътче үдеп үндүрүп турган.

Каш минуталар эрткен соонда, школаның ийиги каъдының коридорунга чыылган улус долуп келген. Улуг-даа, биче-даа кижилериниң арыннары шупту-ла өөрүшкүлүг, хүлүмзүрүп катырышпышаан, олар ийи-ийи, үш-үш болуп алган, ындамында ыыткыры-биле хөөрешкен турдулар. Школаның ишти байырлалдыы-биле каастатынып шиметинген, оон делгем коридорунуң ханазында «Школаны мурнунда доосканнарга байыр!», «Эргим аалчыларга изиг байыр!» деп кызыл пөстерде көскүзү-биле парлап бижигилээн.

Мынчангаш анаа эвес кежээ турганы билдингир. Ол болза, ук школаның төөгүзүнде эң баштайгы онза болуушкун—мурнунда доосканнар өөреникчилер-биле амгы өөреникчилериниң ужуражылга кежээзи-дир. Ужуражылгага холбаштырган делгелге чыылганнарның соонуургалын онза хайныктырган. Школаның амгы өөреникчилери боттарының кылган ажылдарын: сиилилгелерин, чазанылгаларын, чуруктарын чалатырган аалчылар—эрги өөреникчилерге көргүзүп, тайылбырлап турганнар.

Эрги өөреникчилерден элээн каш кижи класс ортузунда салган узун столда хөй-хөй кылын альбомнарны аажок сиңникшил-биле көрген турлар. Оларның аразында школаның эң баштайгы доозукчулары—Л. Чадамба, Т. Лама, О. Чечекей, И. Эргил-оол болгаш оон сөөлзүреди доосканнар-даа, ынчаардагы тыртыргылаан фото-чуруктарны көргеш, өөреникчи амыдыралын, чаңгыс классчы өөрүн сактып келип, аажок-ла хөглеп, баштактанчып катырышкан турлар. Альбомда шынап-ла 1935—1940 чылдардагы өөреникчилериниң өөредилгезин, интернатка амыдыралын көргүскен элээн соонуурганчыг фото-чуруктар эвээш эвес болду.

Кежээкиниң мугур 8 шак. Чаладып келген өөреникчилер болгаш амгы өөреникчилер школаның бүгү башкылары-биле улуг залды чыъкдолдур олурупкан: ында-мында катты-итки, хөлзээнниг чугаалажыышкыннар. Ол болза, өкнүктериниң аразынга сеткил ханыышкынныг чугаалардың үргүлчүлеп турганы ол. Биче болганда, школаның директору эш А. А. Федченко бодунуң эге сөзү-биле ужуражылга кежээзин ажыткан. Оон чугаалааны:

— Баштайгы ужуражылганың кежээзинге чыылган эргим эрги, чаа өөреникчилер! Силерге школаның дирекциязының мурнундан чүректиг изиг байырын чедирейн! Бистиң совет улустуң биче чажындан тура-ла мораль-политиктиг дадыкшылганы алыр, бодунга эң эки мөзү-шынарларны шингээдир чери совет школа болгай. Бүгү-ле эргежок чугула билиглериниң үндезини-биле чепсеглеп, кижизидип доруктурган төрээн школазын совет аныяктар утпайн, школачы чылдарын кезээде тураскаалдыы-биле сактып чоруурлар.

Бистиң бо кежээвисти ап көрээли. Мында 7, 10, 15 болгаш оон-даа хөй чылдар бурунгаар манаа өөренип турганнар-биле амгы 1—10 классларда өөренип турарларның кончуг солун ужуражылгазы болуп турардыр. Бо ужуражылга школаның төөгүзүнге тураскаалдыг арынны ажыдар.

Бистиң школавыстың тургустунганындан бээрги үениң дургузунда оон өөредилгезин каш-каш чүс кижилер эртип, ортумак эртемни чедип алганнар. Чүгле 1947 чылдан бээргги үеде безин 136 кижи доосканнар. Оларның чамдыктары мында, бистиң аравыста.

Барык-ла 20 чыгам чылдарда школаның белеткеп үндүрген кадрларындан областың улус ажылагыйының бүгү адырларында дыка хөй кижилер ажылдап, төрээн крайының социалистиг чаартылгазын дүргедедир дээш бүгү-ле билиглерин, аргаларын берип турарлар. Оларның иштинде дээди эртемни чедип алганнар эвээш эвес. Чоокку чылдарда доосқулаан өөреникчилер Москваның, Ленинградтың, Свердловскиниң, Новосибирскиниң, Красноярскиниң, Иркутскиниң болгаш өске-даа хоорайларның дээди өөредилге черлеринде боттарының өөредилгезин чедиишкиниг үргүлчүлеп, өөредилге, амыдыралының дугайында солун чагааларны биске бижип, амгы доозар өөреникчилерни боттарынче кыйгырып турарлар. Каш чылдар эртер, Совет Тыва элээн хөй дээди эртемниг национал кадларны: башкыларны, эртем ажылдакчыларын, эмчилерни, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигларын, инженерлерни немештир алыр —деп, ол чугаалаарга, залда олурушканнар диңмиттиг адыш часкаан.

Оон соонда эрги, чаа өөреникчилерниң сактыышкынныг чугаалары, бот-боттарынга байыр чедириишкиннери эгелээн. Эрги өөреникчилер, кижизидип доруктурган төрээн школазынга, оон башкыларынга өөрүп четиргенин илередип, шаандагы школачы амыдыралындан соонуурганчыг таварылгаларны сактып, чүгле эки, кончуг эки өөренип, эртемнериниң бединче тура дүшпейн чүткүүрүнче амгы өөреникчилерни кыйгырып турганнар. Ылаңгыя школаны мурнунда алдын медаль-биле доосқан, ам партия обкомунуң үндүрүп турары «Агитаторнуң блокнодунуң» харыысалгалыг секретары А. Чичаан-оолдуң, мөңгүн медальдар-биле доосқулаан болгаш Ленинградтың А. А. Жданов аттыг күрүне университедин барык ийи чыл бурунгаар доосқан, ам дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң тыва эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы Ю. Аранчиниң, областың культура эргелелиниң ном үндүрер чериниң литература редактору М. Кенин-Лопсаңның, ужудукчу А. Чимий-оолдуң, ол ышкаш ук школаның эң баштайгы доозукчуларының бирээзи, ам СЭКП Тыва обкомунуң школа килдизиниң эргелекчизи, ССРЭ-ниң Дээди Совединің депутады Л. Чадамбаның сактыышкынныг чугаалары кончуг соонуурганчыг болуп, олар амгы өөреникчилерге канчаар өөрениринің өртектиг сүмезин бергеннер.

Школаның амгы өөреникчилериниң мурнундан онгу-классчылар О. Ойдуп, Р. Серин олар боттарының чугааларынга харыы байыр чедирип, школаны чедиишкиниг дооспушаан, чүрттүң дээди өөредилге черлеринге үргүлчүлеп өөренирин хүлээнгеннер.

Бо баштайгы солун ужуражылгага чүгле Кызылда чүрттап, ажылдап турарлар эвес, харын чамдык Улуг-Хем, Сүт-Хөл дээн ышкаш районнардан келгеннер база киришкен. Ужуражылганың кежээзи школаның үстүкү класстарының өөреникчилериниң янзы-бүрү программалыг концерти, массалыг хөглээшкин-биле орай дүнеге чедир үргүлчүлээн.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ужуражылга кежээзиниң киржикчизи.

Колхозтарда мурнакчы херээженнер

Улуг-Хем районнуң херээженнери ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң янзы-бүрү участоктарында күш-ажылга киржип, техниканы шингээдип ап, боттарының ажылгыр мергежилин бедидип турарлар.

Районда мурнакчы колхозчу херээженнериң хүрээлени өскен. Колхозтарның хову ажылында 484, мал ажылында 288, тудугда 211 херээженнер бар. Ногаалар өстүреринге херээженнерниң мергежили улам өзүп турар.

«Партияның XIX съездизи» колхозтуң хойжузу Тюлюш Оолдук эрткен чылын 350 баш хойлардан төрүтүнген 350 хураганнарны бүрүн камгалап алган.

«Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң инек саанчызы Анна Блинова 420, хаван фермазында Арина Антонова 560, Димитров аттыг колхозтуң малчыны Хорлуужук 423, Маленков аттыг колхозтуң малчыны Седен 526 күш-хүннерин ажылдап алганнар. Олар мал ажылының продуктулуун өстүрер дээш социалистиг чарышты ам улам күштелдирип турарлар.

Районнуң үлетпүр комбинадында 27 херээженнер бар. Дааранып цехте Мария Маркелова ажыл норма-зын доктаамал 125 хуудан куду эвес күүседип келген.

МТС-те 32 херээженнер ажылдап турар. Оларның аразында тракторист Таня мурнакчыларның одуруунда санатынып турар.

С. ШОЖУТ.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ АКЫ-ДУҢМА ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

СОВЕТ ТУРКМЕНИСТАН

★

С. БАБАЕВ,
Туркменистанның КП ТК-ның секретары

★ ★ ★

ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралы болза, хөй национал-дыг социалистиг күрүнениң үндезиннериниң, акы-дуңма совет республикаларының бүгү чедиишкиннериниң кол үүлдери болур. Коммунистиг партия болгаш Совет Эвилелиниң чазаа леникчи-сталинчы мерген угаанныг национал политиканы амыдыралга шудургу боттандырбышаан, чүс-чүс чыддарда турган национал талазы-биле көрүшпес чорукту узуткаарын хандырган, мурнунда мөңгүлүг ховер-ниң бот-деңзизи 1927 чылда 32 хуу турганынга деннээрге 1941 чылда-ла 73 хуу болган.

Туркменистанның үлетпүрү Алачүрттүн Улуг дайынының чылдарында болгаш дайын сөөлүндеги бирги беш чыл планының чылдарында бедик темпилер-биле өзүп турган. 1948 чылда күштүг чер шимчээшкининиң түннелинде элээн хөй районнарның кыр дарлалының адааңга човуурта-пчораан болгаш хөй чылдарда национал-дарның көрүшпес чоруундан качыгдап чораан. Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чүрттүн шырайы танытынмас кылдыр өске-рилген. Совет Туркменистан социалистиг улуг индустрилиг, механизастатынган көдээ ажыл-агыйлыг болгаш мурнакчы культурлуг чечектелип турар республика апарган.

Революция мурнунда үеде Туркменияга херек кырында бодунуң үлетпүрү чок турган. Оон аажок улуг девискээринге каш борбак устывыш бүдүрүлгелери санатынып турган. Дайын мурнунда беш чыл планнарында-ла Туркменияга бирги чергениң техниказы-биле чепсеглетинген 350 ажыг чаа фабрикалар болгаш заводтар туттунган. Нефть тыварының болгаш нефть ажылдап кылырының, химияның, металл ажылдап кылырының, тудуг материалдарының, полиграфияның, чиик үлетпүрүнүң, аъш-чемниң болгаш үлетпүрүнүң өске-даа дыка хөй адырларын катап кылган. Республиканың улус ажыл-агыйының продукциязының ниити хемчээлинге үлетпүриүң бот-деңзизи 1927 чылда 32 хуу турганынга деннээрге 1941 чылда-ла 73 хуу болган.

Революция мурнунда үеде Туркменияга херек кырында бодунуң үлетпүрү чок турган. Оон аажок улуг девискээринге каш борбак устывыш бүдүрүлгелери санатынып турган. Дайын мурнунда беш чыл планнарында-ла Туркменияга бирги чергениң техниказы-биле чепсеглетинген 350 ажыг чаа фабрикалар болгаш заводтар туттунган. Нефть тыварының болгаш нефть ажылдап кылырының, химияның, металл ажылдап кылырының, тудуг материалдарының, полиграфияның, чиик үлетпүрүнүң, аъш-чемниң болгаш үлетпүрүнүң өске-даа дыка хөй адырларын катап кылган. Республиканың улус ажыл-агыйының продукциязының ниити хемчээлинге үлетпүриүң бот-деңзизи 1927 чылда 32 хуу турганынга деннээрге 1941 чылда-ла 73 хуу болган.

Туркменистанның үлетпүрү Алачүрттүн Улуг дайынының чылдарында болгаш дайын сөөлүндеги бирги беш чыл планының чылдарында бедик темпилер-биле өзүп турган. 1948 чылда күштүг чер шимчээшкининиң түннелинде элээн хөй районнарның үлетпүрү улуг когаралга таварышкан болза-даа ол хөгжүлде доктаваан.

ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралынга республиканың ажылчы чоннары ол берге үеде база катап бүзүрээннер. Бистиң делгем чаагай чүртүвүстүң барык бүгү кылыгларындан бистиң республикавысче тудуг материалдары, янзы-бүрү машиналар, станоктар, аъш-чем болгаш өске-даа үүлдер соксаал чокка кээл турган. Үретинген ажыл-агыйны туркмен улус акы-дуңма республикаларның аңаа келген мун-муң кижилери-биле кады катап тургускан.

Эрткен 1953 чыл чаа чедиишкиннер-биле демдеглетинген. Дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелери продукцияны бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдетпишаан, чыл планын хуусаа бетинде күүседипкен.

Ол чедиишкиннерни чедип алырынга мурнакчыларның болгаш Туркменияның бүгү ажылчы чоннарының акы-дуңма республикаларның бүдүрүлге чаартыкчыларыбиле чогаадыкчы харылзаазы улуг рольду ойнаан. Чүгле 1953 чылда безин Небит-Дагның нефтичилеринге «Краснодарнефтиниң» ажылчылары чораан, Туркменияның балык тудар колхозтарынга — Дагестанның балыкчылары, Ашхабадтың демир орукчуларынга— Москваның транспортчулары болгаш оон-даа өскелер республиканың янзы-бүрү бүдүрүлгелеринге чораннар. Бодунуң эзлчээнде бистиң пөс-таавычыларывыс, дааранып-кыларывыс, аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылчыннары Москваның, Ленинградтың, Бакунуң, Ташкентиниң болгаш өске-даа хоорайларның фабрикаларынга чораннар.

Улустың хереглел бараанныларының бүдүрүлгезин улам көдүрер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң төөгүлүг шиитпирлерин Туркменистанның ажылчы чоннары бүгү совет улус ышкаш улуг көдүрлүүшкүн-биле күүседип турар. Бар бүдүрүлгелерге оларны бүдүрүп үндүрерин көвүдедири-биле кады он-он чаа заводтарны болгаш фабрикаларны тудуп турар. Чижээ, бир чылда барык бир миллион хире эш идиктер бүдүрер кылдыр таарыштырган Ашхабадтың идик фабриказы, Ашхабадта хлеб заводу, Небит-Дагда болгаш Красноводскиде сүт заводтары, Санды-Кечиде консерва заводу, Ашхабадта болгаш Чарджоуда мебель фабрикалары 1954 чылда ажылдай бээр. Совет кижилериниң өзүп турар хереглелин бүрүн хандырар арганы олар бээр.

Совет күрүнениң күчү-шыдалын улам быжыглаарынга, совет ажылишчилер коммунизмниң тургузукчуларының материалдыг чаагай чоруун бедидиринге көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнүн хандырары улуг ужур-дузалыг. Сөөлгү чылдарның дургузунда Туркмен ССР-ниң колхозтары болгаш МТС-тери биче эвес чедиишкиннерни чедип алган. 1946 чыл-биле дөмейлээргe, республиканың көдээ ажыл-агыйында кол культура болур хөвең тарыыр шөлдүн хемчээли 36 хуу өскен, а хөвеннин дүжүдү 46 хуу бедээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның малы көвүдээн. Каракуль кештерни, дүктү, торгу аргыыр куртту, эъттн, сүттү Туркменистан Төрээн чүртка бир чартык болгаш ийи катап хөйнү бээр апарган. Ол-ла үениң дургузунда колхозтарның бир чылда орулгазы барык 600 миллион рубль өскен.

Ындыг-даа болза, көдээ ажылагый бүдүрүлгезиннің хемчээли чоннуң өзүп турар негелдезинден амдаа дыка хожудап каап турар болгаш колхозчу тургузугда бар бүгү аргаларга дүүшпейн турар деп чүвени республиканың көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилери билип турарлар. Көдээ ажыл-агыйның хожудап турарын ажып тиилээриниң тодаргай оруктарын СЭКП ТК-ның сентябрь Пленуму айыткан. Туркмениянның колхозчулары, МТС-териң болгаш совхозтарның ажылчыннары социалистиг көдээ ажыл-агыйның чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнү дээш бүгү совет улус-биле кады эрес маадырлыг ажылдап турарлар.

Көдээ ажыл-агыйны удуртурунда четпестерни чайлатпышаан, Туркмен ССР-ниң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары хөвеннің дүжүдүн ам-даа дыка бедидип тургаш, ажыглатынмайн турган черлерни болгаш чаа суггарып кылыр участоктарны шингээдип ап тургаш, а ол ышкаш черниң суггарылгалыг байдалын экижидип тургаш хөвеннни бүдүрүп үндүрерин көвүдедир дээш хемчеглерни ап турар. Теджен-ский районнуң Чапаев аттыг, Туркмен-Калинский районнуң «Кызыл октябрь», Байрам-Алийский районнуң «Большевик», Ленинский районнуң Тельман аттыг, Марийский районнуң «Зарчы», Куня-Ургенчинский районнуң Март 8-зи аттыг болгаш «Большевик» дээн ышкаш көдээ ажыл-агый артельдери болгаш өскедаа дыка хөй артельдер хөвеннин бедик дүжүдү дээш демиселдиң байлак дуржулгазын алганнар. Мурнакчы дуржулганы бүгү колхозтарга нептередир, үлетпүрге үнелиг чигэтти хөйну бээр деп бо мындыг сорулганы Туркмениянның көдээ ажылагыйының ажыл-ишчилери ам шиитпирлеп турар.

Республиканың эртемденнери колхозчу бүдүрүлгениң чаартыкчыларыбиле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Олар хөвеннің элээн хөй чаа үнелиг сорттарын үндүргеннер. Бистиң селекционерлеривис чаа, бедик дүжүттүг узун сыптыг хөвең ыяжының сорттарын кылып турарлар. Черни моон соңгаар-даа суггарарының эң эки түннелдиг хемчеглерин ажылдап кылбышаан, эртемденнер колхозтарга улуг дузаны көргүзүп турарлар.

Бо чылдың часкы тарылгазынга белеткел республиканың артельдеринде калбара берген. Ол ажыл агротехниктиг хуусааларны бүрүн сагыырын хандырар болгаш бистиң МТС-ивисте кончуг хөй бар эн-не байлак техниканы эчизинге чедир ажыглаар кылдыр чорутунуп турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында республикада он-он улуг суг шыгжамырлары туттунган. Суггарылга тудуглары улуг хемчээлдиибиле бо чылын база-ла үргүлчүлеп турар. Аму-Дарья биле Мургаб хемнери каттыштырар чүгле Кара-Кум каналын тударынга Совет чазак 1954 чылда 100 миллион ажыг рубльди үндүрүп берип турар. Ол каналдың тудуун доозары эң чугула хөвең тарыыр районнар—Мургабскийниң куруг хову черлерин суглуг дөргүннерже шилчидер болгаш Чарджоу обласка тарылга шөлдерин ийи катап калбартыр арганы бээр.

Көдээ ажыл-агыйның хожудап турар адырларын улам хөгжүдүрүнче угланган хемчеглерни партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары ол ышкаш чорудуп турар. Үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныларының бүдүрүлгелери чоокку ийи-үш чылдарның дургузунда ногааны, картофельди, виноградты болгаш кат-чимисти четчир санныы-биле алыр.

Туркмения бодунуң сайзырангай мал ажылы-биле шагда-ла алдаржаан, ындыг-даа болза, хөй-ниитиниң малының продуктулуу ам-даа бедик эвес. Ам колхозтарның болгаш совхозтарның малчыннары СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирин күүсетпишаан, малдың быжыг чем суурун тургузарынче онза кичээнгейни салып турар. Малга чаңгыс-аай хевирлиг кажаалар тудар талазы-биле, фермаларда улуг күш үнер ажылдарны механизас-

Чоннуң культурлуг негелдезин хандырар дээш

Совет кижилернің материалдыг байдалын экижидери-биле чергелештир, оларның культурлуг деңнелин соксаал чокка бедидерин бистің партиявыс болгаш чазаавыс боттарының дээди хоойлузу кылдыр санап, ону чер-черге чедишкинниг боттандырар талазы-биле хоорай, көдээ-ниң бүгү-ле культура-чырыдыышкын албан черлериниң мурнунга чугула сорулгаларны салып турар.

Партия биле чазактың ол директивазын амыдыралга боттандырар дээш Улуг-Хем районнуң Сталин аттыг колхозта көдээ клуб элээн хемчегларни ап чоруткан. Көдээ клубтуң ажылы ылаңгыя СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлеринге холбаштырган темалар болуп турар. Сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединің бешки сессиязының материалдарын, партия биле чазактың оон соңгааргы чугула-чугула доктаалдарын болгаш иштики, даштыкының өске-даа политиктиг болуушкуннарын колхозчу массаларга угаадып тайылбырлаар талазы-биле хөй-хөй беседалар, номчулгалар чорутунуп, олар чоннуң политиктиг база күш-ажылчы идепкейин көдүрер, ынчангаш ниитиниң социалистиг өнчүзүн байлакшыдар талазы-биле биче эвес түннелдерни берген. Колхоз тараа ажаап алыышкынын, оон күрүнеге дужаалдазын, үрезин уруушкунун чогуур өйүнде шиитпирлеп шыдаан, ниитиниң малының баш санын өстүрериниң чыл планын күүсеткен, мал кыштагладыышкынына белеткелди хынамчалыг чорутканы-биле колхозтуң бүгү үзүн малдары хүр кыш ажып турар дээш өске-даа.

Клубтуң 9 кижи составтыг төвүлелли болгаш өске-даа актив чыл эгезинден бээр бо хүннерге чедир массаның ортузунга полит-массалыг ажылды улам экижидер дээш бодамчалыг чогаадып кылган план ёзугаар ажылдап, янзы-бүрү темаларга 24 беседаларны, 29 солун номчулгаларын, 19 массалыг кежээлерни организастап эрттирген. Колхозта тудугжулар, фермаларда малчылар ортузунга полит-массалыг ажылды доктаамал калбартыр, ылаңгыя политиктиг болгаш көдээ ажыл-агый айтырыгларынга лекция, беседалар чорудар талазы-биле колхозта көдээ интеллигенциядан: башкылардан, медицина болгаш көдээ ажыл-агый специалистериниң тургустунган активи көдээ клубка улуг дузаны чедирип келген. Оларның аразында клубта көдээ лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу Т. Тадар-оол, сумуда эмнелге салбырының ажылдакчызы К. Зоя, колхозта быжыглаан зоотехник Шагжы дээш өскелер-даа бар. Мурнукузунга бодааргa бистің көдээ клубувустуң дерилге, шимелдези чүгээр экижээн.

Клубтуң төвүлели, оон активи аңаа культура-массалыг ажылдарны хөйү-биле организастап, сонуурганчыг кежээлерни эрттирип, олче колхозчуларны хандыкшыдып келгени-биле көдээ клуб ам шынап-ла колхозчу тараачыннарның, малчыларның культурлуг өзүлдезинге клубтуң ап чорудуп турар культура-массалыг хемчегери улуг ужур-дузалыг болуп, организастыг, чөп дыштанылгаже олларның түткүлү көскүзү-биле улгаткан. Массалыг кежээлерде колхозчулар клубту чыгык долуп келип, аажок ойнап хөглээн турарлар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар-биле холбаштыр бистің клубка культура-массалыг ажыл улам идепкейжээн. Клубка кежээниң чыгыы танылгалыг ажылдар организастатынып келген. Соңгукчуларның культурлуг негелделерин чөп хандырар дээш клубтуң төвүлели бодунуң культура-массалыг ажылының планын ол дораан эде тургускан. Аңаа хамаарыштыр клубта бот-тывынгыр уран-чүүл коллективиниң көргүзүглериниң планнарын таарыштыр чаарткаш, хөй янзы программалыг элээн каш концерттерни амга чедир көргүскүлээн. Ыры, танец, хылдыг хөгжүм бөлгүмнериниң киржикчилериниңден тургустунган клубтуң уран-чүүл коллективи ол ёзугаар хынамчалыг белеткенмишаан, районга болуп эрткен көдээниң бот-тывынгыр уран-чүүлдер көрүлдезинге киришкеш, чамдык номерлер талазы-биле бедик үнелелди алган.

Клубта бот-тывынгыр уран-чүүл бөлгүмнериниң киржикчилери чүгле колхоз төвүнге концерттер көргүзери-биле кызыгаарлатынмайн, харын фермаларда турар соңгукчуларга чедир үнүүшкүннерни кылып, сонуурганчыг концерттерни көргүзүп турар. Чүгле эрткен айда безин үнүүшкүннүг ындыг 3 концерттерни организастаан бис. Көдээ клубка киносеансстар база эвээш эвези-биле организастатынып, уран-чечен, документалдыг совет кино-чуруктар чонга үргүлчү көргүстүнүп келген.

Бистің көдээ клубувуста 900 чыгам ном фондулуг номчулга өрээли бар. Оон номнарының хөй кезии орус, тыва дылларда политиктиг, чечен-чогаал, көдээ ажыл-агый литератураларындан тургустунган. Номчулга өрээли эрткен 1953 чылда чүгле 40 ажыг номчукчуларлыг турган болза, ам оларның саны 150 ашкан. Номнарны чүгле колхоз төвүнүң чурттакчылары хөйү номчуп турар эвес, харын ам фермаларда малчылар, тайгада тудуг ыяжының белеткелдилери база номчуп турар.

Бистің клубувустуң ажылында мындыг үгээр чедишкиннерден аңгыда чамдык четпестер база барын бот-шүгүмчүлелчи ёзу-биле миниири чугула. Клубтуң культура-массалыг хемчегларинге колхозчу масса амдаа четчези-биле хаара туттунмайн турар. Клубтуң иштики, даштыкы уран-шимелдези четпес, дерилгези чогуур негелдеде эвес. Күүседири-биле планнатынган чамдык чугула хемчеглер, ылаңгыя лекциялар чамдыкта үстүп турар.

Колхозта партия, комсомолдуң эге организациялары клуб ажылын эки сонуургавас, клубту чүгле хурал-суглаа чыылдырар чер болдурарын күзээр хөөн бар. Клуб ажылының дугайында арга-сүме дилеп, айтырыг тургузарга, үстүнде организациялардың удуртукчулары чамдыкта шуут-ла херекке албайн, соңгаарладып чылзыр чүүл бар. А колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Кашпыл-оол), Эйлиг-Хем суму Соведи көдээ клубтуң ажылын барык-ла оларга хамаарышпас кылдыр көрүп, чамдык үелерде харын клубтуң чугула-чугула хемчеглеринге шаптык ужураштырып турарын черле демдеглевейн эрттип болбас.

К. УРАНГАЙ,
Эйлиг-Хемниң Сталин аттыг колхоз.

Ниитиниң мал ажылынче өнза кичээнгей салыр

Таңды районнуң «Кызыл партизан» көдээ ажыл-агый артелиниң отчёт-соңгулдалыг хуралынга баштаар черниң отчёт илеткелин колхоз даргазы эш Отев кылган.

Көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-агыйы элээн быжыгып турар. Колхоз 1953 чылда мыйыстыг бода малдан аңгыда ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң планын күүсеткен. Мал ажылының болгаш артель бүдүрүлгезиниң өске-даа адырларының мурнакчылары көзүдеп турар. Артель ниитиниң мал ажылындан 433 муң рубльдің орулгазын алган.

Колхозтуң сураглыг хойжузу эш Ноокай 700 баш хойдан 769 баш хураганны менди доруктурган болгаш хой бүрүзүнден 2,5 килограмм дүктү алган. Эш Ноокайга күш-хүнүнге немелде төлевир кылдыр 27 баш хураганны берген. Ол ышкаш сураглыг хойжу эш Кудрявцев шээр малдың чаш төлүн бүрүн өстүрген болгаш күш-хүнүнүң немелде төлевиринге 13 баш хураганны алган. Ниитиниң малчыннары күш-хүнүнүң немелде төлевиринге 94 баш чаш малды, элээн хөй тарааны алганнар.

Колхоз чыл бүрүде малдың уксаазын экижидер талазы-биле ажылды чорудуп келген. Малчыннар эрткен чылда 165 баш хойларны, 122 баш белерни тарып боозаткан. Олар тус черниң хойларын каракуль кошкарлар-биле, белерни орловчу, будённовчу уксаалыг бүдүрүкчүлер-биле эдериштирген. Хаван ажылының талазы-биле үрелел ажылында эки чедишкиннер чедип алдынган, улуг ак уксаалыг хаваннар өзүп турар.

Оон-биле чергелештир мал ажылында дыка четпестер барын колхозчулар хуралга илереткен. Үш үс хире баш мал кажаа чок чадагай черде турар. Ажаалга баксыраанындан чамдык бызаалар хорамчага таварышкан. Шээр малда, чылгыда болгаш хаваннарда чамдык когаралдар база бар. Хой фермазының эргелекчизи эш Медведевтиң харыысалга чок ажылдааны-биле 224 баш хой дүгү кыргытынмайн белеткелге дужаатынган.

Колхоз баштаар чери, оон даргазы эш Отев ажылды эки организаставаанындан 1 муң ажыг га суггаттыг черниң чүгле 400 газы ажыглатынган болгаш чайгы суттарылганы чорутпаанындан кончуг эвээш дүжүт алдынган. Оон ыңай 84 га люцерна болгаш пырей, 20 га «Лоховск» деп сула үрезини ажаап алдынмаан. Бо чорукка хамаарыщкан буруулуг кижилерге кандыг-даа харыысалга хүлээтпээн. Дүжүт куду болган ужурунда, колхоз хову ажылындан алыр орулганың планын күүсетпээн.

Тудуг планы күүсетинмээн. 1953 чылда чүгле 6 чуртталга бажыңнары туттунган. Мал ажылында 37 колхозчулар амдызында чуртталга бажыңнары-биле хандыртынмаан. Колхозта уруглар яслизи ам-даа организастатынмаан.

Хуралга санал берген эш Лузин колхоз даргазының ораакчызы эш Даржаа бодунга хамаарышкан ажыл-херекти удуртпайн турарын шүгүмчүлээн. Хадың-Аксы деп черде мал кажаазы малгаштыг черде туттунган. Ынчангаш алызындан адаа доң кажаага турган инектер баксырап, ара салып, төрээн бызаалары аарыг болуп турар. Баштаар чер мал чемнериниң чарыгдалын хынавайн келген, колхозтуң малының чүгле 50 хуузу чем-биле хандыртынган. Хойжу И. Норбу мал чемин камналга чокка чарыгдап турар дээрзин ол илереткен.

Колхозчу эш Залуцкий бодунуң саналынга колхоз баштаар чери ажыл хүнүнүң чурумун, наряд системазын тургуспаанын, колхозчуларның ортузунга массалыг мергежилдериниң өөредилгези чорутунмаанын, күш-ажылды багай организастаанын шүгүмчүлээн. Ылаңгыя колхозчуларның күш-ажылын чөп организастап шыдавайн, колхоз кежигүнү эвес кижилерге ажыл кылдырткаш, оларга 31 муң 280 рубльди колхоз төлеп берген. Моон соңгаар ындыг таарымча чок чүүлдерни болдурбазын, артель кежигүннери шупту бүдүрүлге ажылынга доктаамал ажылдаарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин хандырар дугайында колхозчулар баштаар черден негээн.

Колхозчулар Евсеенко, Чыргалаң олар боттарының саналдарынга баштаар черниң удуртулгазының сулазы-биле күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаан, чамдык колхозчулар болгаш харын колхоз даргазы эш Отев боду үргүлчү арагалап, чамдыкта ажыл хүннерин аңаа эрттирип турарын шүгүмчүлээн.

Колхозта партия организациязының секретары болгаш колхоз даргазының ораакчызы эш Даржаа-ның шүгүмчүлээни болза, райкүүском даргазы эш Волчатов колхозка чангыс-даа катап келбээн болгаш колхозчулар ону таныбас, а Бай-Хаактан колхозка чедир чүгле 4 километр болуп турар, ол ышкаш СЭКП райкомунуң секретарылары эштер Зайцев биле Харченко олар колхозка база шоолуг келбейн турарлар.

Колхоз баштаар чериниң чаа соңгуткан составы болза, 1954 чылдың дургузунда артель бүдүрүлгезинин бүгү-ле чорудар ажылдарының дугайында отчёт-соңгулдалыг хуралдың шиитпирин күүседири дээш ажыл-агыйны тодаргай удуртуру, бүгү колхозчуларның күш-ажылга идепкейин кажангызындан-даа артык көдүрери онза чугула.

К. ВАСИЛЬЕВ.

МТС-тиң ажылын эде тургузар

Көдээ ажыл-агый артельдери эрткен чылдың дургузунда организас, ажыл-агый талазы-биле элээн быжыккан. Колхозчулар отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларының чедишкиннерин түүневишаан, улуг четпестерин чайладырын демдеглээн. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң шиитпирлерин улам ыңай боттандырары-биле бот-тарының мурнунга тодаргай сорулгаларны салган. Ниитиниң ажылагыйларын хөгжүдериниң херээнге МТС улуг ужур-дузалыг болган деп чүвени кым-даа билир.

Ындыг болза-даа, көдээ ажылагыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын күүседиринче угландыр Бай-Тайга МТС бодунуң ажылын ам-даа экижидип шыдавайн турар. МТС болза, артель бүдүрүлгезиниң улам ыңай көдүрлүүшкүнүнге шиитпирлиг, социалистиг күрүненің талазындан колхозтарны удуртурунга ең чугула даяныр күш болуп турар. Ындыг турбуже, МТС-тиң удуртур ажылдакчылары боттарының хүлээлгезин дыка четпес күүседип турарының фактылары колхозтарның отчёттуг болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга илереп турган.

МТС 1953 чылда Сталин аттыг колхоз-биле аразында чарган керээзин күүсетпээн болгаш багай ажылдаанының түңнелинде, ол колхозка 6 муң рубль төлээр өрелиг болган. МТС «Тиилелге» колхозка 18 үүл ажылдарны кылып бээр тургаш, үүгле 10-ну күүседип берген. Колхозтуң дүжүт ажаап алыышкынынга чорутканы МТС-тиң комбайны септелгези багай болганы-биле үргүлчү үрелип турган, ынчангаш МТС болгаш колхозтар часкы тарылганы озалдаашкынныг чорутканы-биле тараа культураларының дүжүдү кудулаан. Молотов аттыг колхозка ажылдап турган тракторлар үрелгеш 19 хонукта ажыл чок анаа тургаш, катап септелгеге кирген.

Ам МТС-тиң часкы тарылгага белеткели эрткен чылдаазындан дээредевес. Тракторлар септелгези март 1-де чүгле 59 хуу күүсетинген. Кывар, чаар материалдар баш бурулгаар белеткетинмейн турар. Тракторларның септелгезинің шынары куду. Түңнелдериң көргүзүп турары болза, район ниитизи-биле часкы тарылганың дыка хөй белеткелдерин ам-даа кылбаан. Үрезиннернин уруушкуну болгаш арыглаашкыны, көдээ ажыл-агыйның машиналарының база чепсек-херекселлериниң септелгези доозулбаан.

Мал кыштагладыышкынында, малдың чаш төлүнүң ажаалгазында улуг четпестер бар. МТС мал ажылынга хөй күш кирер ажылдарны механизастаарынче сагыш салбаан. «Мурнакчы» колхозтуң дөртен ажыг баш малы болгаш чамдык колхозтарның малының чаш төлү хорамчага таваржып турда, ол дугайында МТС-тиң ажылдакчылары хемчег албайн турган. Колхозтарда тудуг ажылы сула чоруп турар. Февральдың ийиги чартыынга чедир тайгада белеткетинген 12 муң 570 кубометр тудуг ыяжындан чүгле 147 кубометр ыяш тудуг участоктарында сөөртүнген. Колхозтар ыяш сөөртүлгезинге ажылчын аъттарны, шарыларны ажыглавайн турары дыка четпес. МТС колхозтарның бо ажылынга боттуг дузалашпайн турар.

Сталин аттыг, «Тиилелге» колхозтарның отчет-соңгулдалыг хуралдарынга МТС-тиң мурнундан илеткел кылган эштер Луканин, Братчиков олар тодаргай түңнел көргүспээн болгаш анаа-ла эренгей чүве чугаалап эрттирген. Колхозтар-биле аразында керээлиг хүлээлгелерин МТС күүседир дугайында тодаргай хемчеглерни айытпаан. Районнуң көдээ ажыл-агый эргелели эде организастатынганы-биле чергелештир МТС-тиң артельдер бүдүрүлгезиниң талазы-биле ажыл чорудар хүлээлгези улгаткан. МТС болза, көдээ ажылагыйның тускай эртемниглери-биле бүрүн хандыртынган.

МТС-тиң удуртулгазы кадрлар-биле ажылды чөп организастап шыдаан. МТС директоры эш Пухнин, партия организациязы (секретары эш Серен-Доржу) колхозтарның экономиказын хандыр билип албаан. Олар колхозчу кадрлар-биле таныш эвес, чүгле кабинетке олургаш удуртур дээр ховаалыг практикадан уштунмаан. МТС талазы-биле ажыл чорудуп турар СЭКП райкомунуң секретары эш Пахобов МТС-ке үргүлчү барып турза-даа, ында четпестерни чайладырының тодаргай хемчеглерин албаан.

«Тиилелге» колхозтуң даргазынга эш Самданны соңгуур дугайында отчёт-соңгулдалыг хуралга санал үнген. Ынчалза-даа, колхозчулар ону баштаар черниң даргазынга соңгуваан болгаш колхоз даргазынга эш Монгуш-оолду хевээр артырып соңгаан. Ол чорук болза, Самданның колхоз даргазынга соңгутурар хире төлеп чок болганын айтып турар. Партияның Бай-Тайга райкому база МТС-тиң удуртулгазы кадрларны чөп шилип алыр, ажылга таарыштыр тургузар дугайында онза кичээнгей салбайн, бо талазы-биле хөй-ниитиниң, массаларның саналын өөренип көрбейн турар үүл бар.

Сорулга болза, колхозтарны уламна быжыглаарынче угландыр МТС-тиң ажылын кыска хүүсаада эде тургузары негетинип турар. МТС-тиң колхозтар-биле доктаамал харылзаалыг ажылынга ёзулуг тодаргай, партийжи удуртулганы СЭКП райкому хандырары чугула.

Т. ТАЛГАНЧИК.

МАЛ АЖЫЛЫНДА ЧЕТПЕСТЕРНИ УЗУТКААР

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирин Бии-Хем районнуң Кочетов аттыг колхозу мал ажылын хөгжүдериниң талазы-биле четпес күүседип турар. Үүл дээрге, эрткен чылдың сөөлгү айларындан эгелээш, ол колхозтуң Хадың суурда, Азютта болгаш Орзакта фермаларының малы арып баксырап эгелээн болгаш хорап турар. Оон чылдагааны болза, колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы мал ажылынче кичээнгейни кошкак салып келген. Малды чылыг кажаалар-биле хандырбаан, чаш инкубаторга чазылдырган дагаа оолдарын садып ап турар, оон өзүлдези чок, чоокта чаа үүгле ийи хонук иштинде 75 дагаа өлген.

Колхоз баштаар чери (даргазы эш Гордеев) мал ажылында колхозчуларның хереглелдеринче болгаш чуртталга амыдыралының байдалынче сагыш салбайн турар.

Партия организациязының бо четпестерин дарый узуткаары, дуржулгалыг коммунистерни болгаш комсомолчуларны мал ажылынга немей чорудары чугула.

А. САНБРО.

таар талазы-биле ажылдар бо чылын улам калбарар. Бо талазы-биле дыка хөй колхозтарда элээн хөй ажылдарны сентябрь Пленумунуң сөөлүнде кылган.

Артель ажыл-агыйын быжыглааны колхозтарның орулгазын өстүрериниге болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдыралының деңнелин бедидеринге чаагай салдарны чедиргеи. Үүс-үүс көдээ ажыл-агый артельдери бир чыл орулгазын миллион рубльден ажыгны ап турар. 1953 чылда доктаатынган дүжүттен хөвеңни хөйү дужаагаш, республиканың колхозтары кол төлевирден аңгыда, 300 миллион рубль ажыг шаннал немелде төлевирни алганнар. Мурнакчы колхозчулары күш-хүнүн үлежип доозупканда бо чылын күш-хүнү бүрүзүнге 25—35 рубльди болгаш 4—6 килограмм тарааны алырлар.

Республиканың улус ажыл-агыының бүгү адырларының өзүлдезиилиге кады туркмен улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы чайгылыш чок сайзырап турар. Революция мурнундагы Туркмениягa муң кижиниң иштинден үүгле чеди кижи бижик билир турган. Номчуп-даа, бижип-даа билир чаңгыс-даа хереэжен кижи турбаан. Бүгү Туркмениягa үүгле 58 школалар турган, оон аңгыда башкылаашкынны колдуунда туркмен уругларга билдинмес болгаш берге дыл болур араб дылга чорудуп турган. Совет эрге-чагырганың чылдарында Туркмениягa улуг орус улустуң болгаш ССРЭ-ниң бүгү улустарының акы-дуңма дузаламчызы-биле ёзулуг культура революциязы болган. Совет Туркменистан бүрүн бижик-биликтиг республика апарган. Амгы үеде республиканың хоорайларында болгаш суурларында 1.218 ортумак, чеди чыл болгаш эге школалар ажылдап турар, ында уругларны төрээн дылынга өөредип турар.

Улуг Октябрьның мурнунда Туркмениягa чаңгыс-даа техникумнар болгаш институттар чок турган, а ам 6 дээди өөредилге черлери, 30 янзы-бүрү техникумнар бар. Дээди өөредилгениң хөгжүлдезиниң чадазының талазы-биле Туркмен ССР Чөөн-чүкте үүгле кызыгаарлажып турар чурттарны ашкан эвес, харын Барыын Европаның дыка хөй күрүнелерин ашкан. Чижээ, Совет Туркменистанда 10 муң кижиден 60 кижи дээди өөредилге черинде өөренип турар, а Иранда ол хире саныг чонга дээди өөредилге черинде үүгле 3 студентилер. Турцияда—12, Швецияда — 21, Италияда — 32, Францияда 36 кижи болуп турар.

Он-он туркмен, орус болгаш өскеда национаддарның төлээлекчилери эртемденнер Туркмен ССР-ниң эртемнер академиязында, республиканың 40 ажыг эртем-шинчилел албан черлеринде эки үре-түңнелдиг улуг ажылды чорудуп турарлар.

Ам республиканың хоорайларында, район төптеринде болгаш колхозчу суурларда муң ажыг библиотекалар, муң ажыг клубтар, 6 музейлер, 5 театрлар, 51 кинотеатрлар, 210 киноустановкалар болгаш көжер киноларбар болуп турар. Туркмениядa 9 журналдарны болгаш 67 солуннарны ниитизи-биле 300 муң экземпляр тиражтыг кылдыр парлап турар. Туркмен дылга чыл бүрүде үүс-үүс янзы-бүрү номнарны парлап турар, оларның аразында орус литератураның классиктериниң, Россия Федерациязының совет чогаалчыларының болгаш өске-даа акы-дуңма республикаларның, а ол ышкаш улус демократиязының чурттарының чогаалчыларының дыка хөй чогаалдары бар. К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленининиң, И. В. Сталинның чогаалдарын туркмен дылда массалыг тиражтыг парлап үндүрүп турар. 1954 чылда 167 аттарлыг номнарны 1.200 муң экземпляр тиражтыг кылдыр парлап үндүрер.

Туркменистанның көстүп көрбээн чечектелиишкиниң республиканың хоорайларының болгаш суурларының чаа шынарларында тодаргай көстүп турар. Ашхабад хоорайны бузуп үрээн 1948 чылда болган чер шимчээшкининиң сөөлүнде беш чыл эрткен. Ындыг-даа болза, республиканың төвүнде муң-муң чаагайжыды туттунган чурттарга бажыңнарын, культура-амыдыралдың болгаш эргелел черлериниң бажыңнарын туткан. Ашхабад ам база катап Ортаакы Азияның эң-не чараш ногаанчытынган хоорайларының бирээзи апар чоруур. 1954 чылда Ашхабадка 45 муң дөрбелчин метр хемчээлдиг чуртталга шөлдерин ажыглалга немей киирерин дөзевилээн.

Чоокта чаа-ла суг чок тургулаан черлериниң, Челекпенниң нефтичилериниң хоорайлары болгаш ажылчын суурлары өзүп келген. Нефтичилериниң бажыңнарында —суг дамчыдылгазы, газ болгаш канализация бар. Кудумчуларны ногаанчыдарынга болгаш чаагайжыдарынга үүс-үүс муң рубльди чыл бүрүде чарыгдап турар. Эрги хоорайлар—Красноводск, Чарджоу, Мары олар база-ла өзүп экижип турар.

Чоннуң чаагай чоруунуң дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынынга Совет Туркменистанның ажылчы чоннары бүдүрүлгечи болгаш политиктиг идепкейжилгениң чаа көдүрлүүшкүнү-биле харылап турарлар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң бешки беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда болгаш МТС-терде калбарып турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртулгазы-биле бистің Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле сырый эвилелдешкеш, туркмен улус тургузукчу тайбың күш-ажылга чаа чедишкиннерни чедип алыр, коммунистиг ниитилелди тургузарынга бодунуң төлептиг салыышкынын киирерлер.

Школаларны оттулар ыяш-биле үзүктел чок хандырар

(Редакцияга келген чагааларның допчулалы)

Школаларның өөредилгеге чедишкиннерлиг болуру оларны оттулар үүл-биле өй-шаанда чогумчалыг хандырганындан база кол хамааржыр.

Ынчанмыжок, школаларның оттулар үүлүн четче белеткеп хандырар ажылды чер-черде партия, совет организациялары кичээнгейге ап, өөренип көрбээн чоруктуң уламындан ам чамдык школалар одалга талазы-биле берге байдалга таваржып, өөредилгеге шаптыкты ужураштырып турар дээрзин көдээ бижикчилериниң бистің редакцияга кээп турар чагаалары тодаргай херечилеп турар.

Улуг-Хем районнуң Калинин аттыг колхозта эге школаның бо өөредилге чылында одаар ыяжын ук колхозтуң баштаар чери белеткеп бээри-биле керээ чарып, акша-мөңгүнүн ажыглаан хирезинде, мынчага чедир четче белеткеп бербээн, харын алаакка каккан 100 ажыг кубометр токпак ыяш ол-ла черинге чыда будалган, ам школа одалга-биле бергедеп, удур ыяштаар ужурга таваржып турар деп эш В. Доржу бижээн.

Ындыг янзылыг четпес фактылар Бай-Тайганың Шуй чеди чыл школазында база бар болуп турар. Бо дугайында эш А. Байырның бижип турары болза, школаның одаар ыяжы ноябрь айда-ла үзүлген. «Мурнакчы» колхозтуң баштаар чери ам доң тал, дыт сөөрттүрүп, удур токпак ыяш кактырар ужурга таваршкан.

Эрткен чылын школаларга оттулар ыяш белеткээринге ажылды Кызыл районнуң Баян-Кол суму Соведи (даргазы эш Самбула), Сталин аттыг колхозтуң баштаар чери (даргазы эш Полуэктов) багай удуртканы-биле ол черлерде орус, тыва чеди чыл школаларының ыяжы амгы үеде үзүктелип, чамдыкта школа башкылары ыяш белеткеп турган таварылгалар бар деп К. Алексеев бодунуң чагаазында шүгүмчүлээн.

Үстүнде ышкаш четпестер үүгле ол районнарның школаларында эвес, өске-даа районнарда бар. Ынчангаш школаларны одалга-биле дарый хандырар, уругларның доктаамал өөредилгезинге таарымчалыг байдалдарны тургузар дугайында шиитпирлиг хемчеглерни ап чорударын тус-тус райкүүскомнарга сүмелезе чогуур.

Кыдат Улус Республикада

Тараачыннарның бот-боттарынга күш-ажылчы дузалажылгазы

Помещиктерниң черин үлешкениниң соонда удаваанда, 1952 чылда Цзинцзисян суурга бот-боттарынга дузалажырының күш-ажыл бөлүү тургустунган. Тараачыннарның можу конференциязынга чораан ядыы Ван Жень-сян чер реформазын баштай дооскан болгаш бот-боттарынга дузалажырының баштайгы күш-ажыл бөлүктери тургустунган суурларның төлээлекчилериниң чугааларын дыңнаан.

Цзянсу можунуң көдээ ажылагийның алдарлыг шылгаракчызы Ли Тянь-ю Ван Жень-сян-биле беседазынга мынча деп чугаалаан: бир эвес ядыылар болгаш хөлечиктер түрекги чоруктан уштунарын күзээр болза, олар бистиң баштынчывыс Мао Цзэ-дуннуң кыйгырыын эдерер болгаш кадының күш-ажылынга каттыжар ужурлуг.

Суурунга ээп чанып келгеш, Ван Жень-сян бодунуң кожаларын—мурнунда хөлечик болгаш ядыы чораанларны эргип, дем-каттыжып ажылдаар ажылдың берип турар ажыктыг үүлдериниң дугайын оларга чугаалап берген болгаш күш-ажылдың бот-боттарынга дузалажырының бөлүүн организастаарын саналдаан. Ван Жень-сянның санаалынга үүгле беш тараачыннар чөпшээрешкен. Оон өскелери шиитпир чок болганнар. Бир чамдыктары, бир тээ чер оларның өнчүзү болуп шилчип келген төлээде, бодун-даа, өгбүлезин-даа азыраарынга күштеривис четчир деп санап турганнар. Өскелери ук бөлүк болза, деңнээр үүве чок идегелдиг херек болур деп чүвени сеткиниң ханызындан медереп билип турганнар, ынчалза-даа, ол бөлүк оларга доңнажып туруп бээр үүве ирги бе деп коргуп турган.

— Бодумнуң ажыл-агыйымга үүнү кылырын күзей-дир мен, ону кылыр мен, а бөлүкке кирип алзымза, мээң угаанымга кирбес үүвени кыл деп албадаар болгай силер— деп херээжен тараачын Цзи Синди Ван Жень-сянга харыылаан.

Частың кежээзинде Ван Жень-сянның бажыңынга бөлүктүң бүгү алды кежигүннери баштайгы хуралга чыылганнар. Бир дугаар ээлчегде кымның шөлүнге ажылды эгелээрин шуптуу, шиитпирлеп алганнар. Күш-ажылды кандыг принцип-биле санаар дээр дугайында айтырыг туруп келген. Билдинмес үүлдер хөйле болуп турган. Сүмележип киргеш, күш-ажылды чарыгдатынган үе-шакты барымдаалап санаар деп дугурушканнар.

Чүткүлдүү-биле ажылдап турганнар: бодунуң черинде ажылдап турар деп үүвени ниитизи-биле медереп билириннен аңгыда, кижи бүрүзү өскелериниң мурнунга бодунуң төлептиг болур чоруун ышкынмазын күзеп турган.

Бөлүктүң кежигүннери боттарының үлешке алган черлерин онза күзелдии-биле чемишчидип турган. Шаанда чер помещиктериниң холунга турар үеде тараачыннарның иштинден кым-даа хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер дугайында сагыш салбайн турган: үүге дээрге, ажаап ап турган ристиң барык шуптузу помещиктериниң амбарынче кирип турган. Бир эвес тараачыннар черин чемишчидиптер болза, ооң арент төлевирин улгаттырар турган. Ам шөлдерни чемишчидер чорук тараачыннарның база бир кол сагыш салыышкыны болу берген.

Найыралдыг кады ажыл кайгамчыктыг түңнелдерни берген. Ристиң дүжүдү мурнуку чылдарның дүжүттерин дыка ашкан.

Цзинцзисян суурда бөлүктүң ажылын улус хайгаарап көрүп, ында күш-ажылды канчаар организастааныл, тараачын бүрүзү бот-боттарынга дузалажылгадан кандыг-кандыг артык үүлдерни ап турарыл дээр дугайын көрүп турган. Ынчангаш хөй кижилер бөлүкке каттыжарын күзээн, ынчалза-даа чаа чаңчыкпаан ажылдың мурнунга коргуушкун оларны моондактап тудуп турган.

А бөлүкке бүгү-ле үүвениң чамдык кезии күзеп турганы ышкаш шак ынчаар боттанмайн турган. Тараачын Ван Цзу-цзюнь дүжүт ажаап алыышкынының соонда бодунуң бөлүктен үнер деп турар күзелин медеглээн. Үүвениң ужуру үүде болганыл деп үүве үр үеде тодаратынып шыдатынмаан. Үүгле улуу-биле дилээниниң соонда аңаа күш-ажылдың үчёдунуң болгаш төлевириниң чуруму таарышпайн турар деп Ван Цзу-цзюнь ам чугаалаан. Ол кезээде-ле эки ажылдакчыга санатырып, бөлүкке бодунуң күжүн харамнанмайн ажылдап турган, а төлевирни өскелер-биле бир дөмей ап турган. Күш-ажылдың үчёдунга болгаш төлевиринге өске кижилер база-ла таарзынмаан. Ынчалза-даа бөлүк чокка оларга бергелер хөй-хөй катап таваржыр деп үүвени олар медереп билип турганнар. Ынчангаш күш-ажылдың үчёдунуң болгаш төлевириниң чурумун өскертир деп шиитпирлээн. Бо дугайында суме кадарын партия райкомундан дилээн. Райкомнуң төлээзи үр үеде кады ажылдың дуржулгазы бар өске бөлүктерде күш-ажылды канчаар санап, төлеп турарын тараачыннарга чугаалап берген.

Күш-ажылдың үчёдунуң болгаш төлевириниң системазын өскерткениниң соонда ажыл чедиишкинниг чорупкан, ынчангаш чыл эрткен соонда бөлүкке база он өрегелер кирген. Чаа кежигүн бүрүзүн ниити хуралга хүлээп ап турган. Бөлүкке кулактардан болгаш мурнунда помещик чораннардан аңгыда бүгү күзелдиг кижилериниң кирери хостуг турган.

Бөлүктүң улгаткан чоруу ажылды элээн чөл организастаарынга арганы берген. Ниитиниң күш-ажылынга херээженнер база киржир аргалыг болган: уругларны азырап хайгаараар чоруктан олар адырылган, үүге дээрге, уруглар яслилери организастатынган.

Бөлүк уҗастоктарга үүгле шилиндек үрезиннерни чажып тарып турар апарган. Хөй санныг кижилериниң бары сугну шөлче аксырын чаа ёзу-биле организастаарынга арганы берген. Ристиң үнер үезинде шаандагы ышкаш сугнуң четпези азы змин эртир хөй болур чоруу ам чок болган.

1951 чылдың төнчүзүнде бөлүктүң кежигүннериниң ажылының түңнелин үндүрген үеде дүжүдү му бүрүзүнден 600 цзинь (бир цзинь—500 грамм, бир му—(0,06 гектар болур) болганын көргеннер, ынчаарга чер реформазының мурнунда оортан 400—450 цзиньни чыып ап турган. 1952 чылда бир мудан ристиң чыылдазы 690 цзинь чедир өскен.

Бөлүкте бактаап кирип турар тараачыннарның орулгалары улгаткан. Шаанда өреден уштунмайн чораан болгаш чылдың элээн каш айларында ът-сиген чип чораан Сюй А-чжун ам үүгле тодуг эвес, харын хепкертинген. Ооң уруглары өске тараачыннарның уруглары ышкаш база тодуг болгаш хепкертинген, школада өөренип турарлар.

Бөлүктүң чедиишкиннери Пзинцзисян суурнуң чурттакчыларының иштинге улуг сонуургалды болдурган. Күскү дүжүттүң соонда бөлүкке база элээн каш өг-бүлелер кирген. Бөлүкте күш-ажылдың төлевирин чөптүг тургусканынга бүзүрээн Ван Цзу-цзюань бөлүкке катап кирип алган. Онаалгаларны хуваар үезинде эр улуска бодааргa херээженнерни элээн чиик ажылга томуйлап турарын, база оларның хостуунга кымның-даа кыжанмайн турарын бүзүреп көрген Цзи Син-ди база бөлүкке кирип алган.

Ам кажан, эртен кылыр ажылдың планын айтыр болгаш кижилерни участоктар аайы-биле хуваар дээш бөлүктүң чыглып турар үезинде ону бүгү кижилер улуг коллектив, ооң кежигүннери кады күш-ажылга бот-боттарының аразында сырый харылзаалыг деп үүвени көрүп турар. Олар үүгле күш-ажыл-биле кады эвес. Бөлүкте бактаап кирип турар тараачыннар кежээки школаларның кичээлдеринге кады барып, солунну кады номчуп, делегейде болуп турар чоруктарны чугаалажып турарлар.

Кажан бөлүктүң кежигүннериниң кайы-бирээзинге озал-ондактыг чорук таваржы бээр болза, аңаа эштери дузалаар дээрзинге ол бүзүрээр. Дем каттышкан ажыл кижилерни сырый каттыштырып турар.

* * *

Ам бо үеде Кыдат Улус Республикада күш-ажылдың бот-боттарынга дузалажырының бөлүктеринде—үеениң болгаш үргүлүнүң мындыг ийи хевирлери бар.

Эң бөдүүн хевириниң бөлүктеринге үштен беш чедир өрегелер киржип турар. Кадының күш-ажылынга бо өрегелериниң каттышканы түр болгаш сезоннуг характерлиг болуп турар. Төлевириниң кадыг доктаатынган системазы нургулайында оларда чок болуп турар. Ажылдарны планнары чок. Күш-ажылдың бот-боттарынга дузалажырының сезоннуг бөлүктери ажылчын күжүнүң чедишпези-биле, малдың азы көдээ ажылагый чепсек-хереклелдериниң четпейн турары-биле холбашкан бергелерни бодунуң кежигүннериниң ажып эрттеринге дузалап турар.

Кыдат тараачыннарның кооперациязының өске хевири болза, бот-боттарынга дузалажырының доктаамал турар бөлүктери болур. Бо бөлүктер кады ажылды бир сезонда эвес, а элээн үр үеде чорудары-биле каттыжып турар деп үүвени оларның ады боду-ла көргүзүп турар-дыр. Ындыг бөлүктерде алды-чеди өрегелер, а чамдык суурларда чээрби чедир өрегелер бактаап турар. Ында күш-ажылдың үчёдунуң болгаш төлевириниң доктаамал чуруму тургустунган, бүдүрүлгениң бөдүүн планнарын чогаадып, күш-ажылдың чамдык хуваалдазын боттандырып турар. Доктаамал турар бөлүктер болза, Кыдатта көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаарының эң чугула массалыг хевири болур. Оларның саны чыл келген тудум-на өзүп турар.

Күш-ажыл каттыжыышкынының элээн бедик хевири болза, күш-ажылдың бот-боттарынга дузалажырының доктаамал турар бөлүктериниң суурунга үндезилээш тургузуп турар көдээ ажылагийның бүдүрүлге кооперативтери болур. Кыдаттың ажыл-агый кооперативиниң онза үүлү үүдел дизе, ооң кежигүннеринге хамааржып турар черни төлевир кылдыр киирип турарында болгаш орулгаларны хуваар үезинде үүгле чарыгдатынган күш-ажылын эвес, харын чер төлевирин база барымдаалап санап турарында болур.

Ам бо үеде бот-боттарынга дузалажырының сезоннуг болгаш доктаамал турар бөлүктеринде, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге кооперативтеринде 47.900 муң ажыг тараачын ажыл-агыйлар каттыжып турар. Ол болза, чурттуң тараачын ажыл-агыйларының ниити санының 43 хуузу болур.

Кыдаттың Коммунистиг партиязы эки-тураның эгелеринге болгаш бот-боттарынга ажыктыг болур принциптерге тургузуп турар күш-ажылдың бөлүктерин быжыглаар дугайында сагыш салыышкынын могаг чокка салып турар. Күш-ажылдың бот-боттарынга дузалажырының бөлүктери болза, тараачыннарның калбак массаларын практика кырынга кижизидип турар, хуузунда ажыл-агыйга дөмейлээрге кадының коллективтиг күш-ажылынын берип турар улуг артык үүлдерин оларның билип алырынга дузалап турар эки школа болур. Кыдаттың Коммунистиг партиязының болгаш ооң баштынчызы Мао Цзэ-дуннуң «Каттыжыңар» деп кыйгырыы Кыдаттың күш-ажылчы тараачыннарының ортузунга улам калбак нептерээшкинни тып ап турар.

Л. ДЕЛЮСИН.

Цзянсу можу.

Кыдатта тарылга шөлүнүң калбарыышкыны

ПЕКИН. Кыдаттың бүгү районнарынга дүжүттүг чорукту улам бедидериниң сорулгазы-биле чаа суггарылга бугаларының, хөөлбектериниң болгаш өске-даа суггарылга тудуглары дээш шимчээшкин тараачыннарның ортузунда калбарган.

Кыдат Улус Республиканың улустуң төп радиостанциязының медээлеп турарын ёзугаар алырга, Сычуань можунуң тараачыннарының суггарылга тудугларын тутканының түңнелинде ол можуга суггаттыг чер 1 миллион ажыг му (бир му 0,06 га-биле деңнежир) улгадыр.

Бо чылын Соңгу Кыдатка суггаттыг черниң шөлү эрткен чылдың деңнелинден 1400 ажыг му улгадыр. Үерлээшкинден камгаланырының талазы-биле улуг ажылдарны ол ышкаш чорудуп турар.

(СЭТА).

Калбак хереглелдиң бараанарының бүдүрүлгезиниң өзүлдези

ПЕКИН. 1954 чылда Кыдат Улус Республикага аар үлетпүрнүң улам ыңай хөгжүлдези-биле кады калбак хереглелдиң бараанарының бүдүрүлгезин дыка улгаттырарын көрүп турар. «Женьминьжибао» солуннуң бижип турары болза, эрткен чылдың деңнели-биле алырга, бо чылын үнүш үзүнүң бүдүрүлгези 58 хуу хөй, чигир—23 хуу, дус—72 хуу, савак—73,5 хуу, арага-водка кылыглары—26 хуу, резин идиктер—36 хуу улгаткан турар.

(СЭТА).

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕРЛИН. ГДР-ниң премьер-министриниң чанында информация ведомствозунуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлели март 4-те медеглел үндүрген, ында чугаалап турары:

«Германияның чаңгыс-аай чоруун катап тургузарынче орукта эң чоокку чугула сорулга Германияның ийи кезектерин чоокшулаштырарында болур деп Герман Демократтыг Республиканың чазаа хөй удаа медеглеп келген. Аңаа хамыктың мурнунда экономика болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга идиг бээр ужурлуг. Бонн чазак болгаш бонн парламент аңаа шериг хүлээлгезин киирериниче угланган хемчеглер-биле харыылаан.

Аденауэрниң милитаристиг чазаа конституцияга шериг талазы-биле үүлдерни немей хүлээп алырынче барыын-герман бундестагты албадаан. Бонн болгаш париж шериг керээлериниң айтып бериишкининге Барыын Германияны чугаа чокка чагыртып турар үүлдү конституцияга ооң-биле кады немеп киирген. Бундестагтың социал-демократтыг фракциязы «европаның камгалал ниитилежилгезиниң» дугайында керээге удурланыышкынын илередип турган болза-даа, бодунуң партиязының американзаан кезээниң албадалы-биле хөлезиленикчи барыын-герман армияны тургузарын деткий берген. Ол болза, америк шериг политиказын болгаш барыын-герман милитаризмни дорт деткээни болур.

Герман айтырыгны шиитпирлээринге эң чугула үүл немецтерниң аразынга дугуржулга болур деп Герман Демократтыг Республиканы чазаа санап тур. «Хостуг соңгулдалар» дугайында бүгү чугаларга өөрчүштүр бонн чазак болза шериг хүлээлгезин киирериниң дугайында шериг хоойдузу болгаш шериг керээлерин боттандырарын кол черде тургузуп турар. Дугуржулгалар чедип алырының дугайында Герман Демократтыг Республиканың чазааның саналдары болза, бүгү Германияга ёзулуг демократтыг хостуг соңгулдаларны чорударынче болгаш демократияның база хосталганын үндезининге Германияны каттыштырарынче орукту ниити-герман түр чазакты тургузарын дамчыштыр ажыдып берип турар. Конституцияга шериг талазы-биле үүлдер киирип, Барыын Германияда эжелеп чагырылганы 50 чылдар дургузунда быжыктырып база даштыкы болгаш немец монополистерниң эрге-ажыктарынга бараан болурунче немец аныяктарны албадавышаан, бонн чазак ол орукту моондактап турар.

Даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралын чыылдырарының мурнунда-даа, база чөвүлел хуралдың үезинде-даа бонн чазак конституцияны өскертирин чөңгээлиниби-биле белеткеп турган ол факт болза, Германияны катап каттыштырарынга чаа моондактарны тургузарынче ооң бүгү-ле аргалар-биле чүткүвүшаан турарын көргүзүп турар».

Медеглелде оон ыңай чугаалап турары:

«Барыын-герман аныяктар даштыкы болгаш немец монополистерниң база помещиктериниң эрге-ажыктары дээш өлүксевейн турар дээрзи Герман Демократтыг Республиканың чазаанга билдингир. Ынчангаш, хөлезиленикчи барыын-герман армияга келдиртириниден ойталап турар Барыын Германияның болгаш Барыын Берлинниң бүгү эр кижилерин Герман Демократтыг Республикага дең эргелиг хамаатылар кылдыр көөр болгаш оларга эргежок чугула кандыг-даа деткимчени көргүзер деп Герман Демократтыг Республиканың чазаа медеглеп тур.

Барыын-герман милитаризмниң чөңгээлиг хөделиишкининге герман улустуң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң каттыжыышкынын удурланыштыр тургузары эргежок чугула. Чөөн чүкте болгаш барыын чүкте тайбыңга ынакшылдыг немецтерниң аразынга бот-боттарын билчир чорук Барыын Германияның милитаристериниң боттарының эрге-чагыргазын күштелдиреринге болгаш герман улусту айыылга киирериинге шаптыктап шыдаар.

Германияның ийи кезектериниң аразынга улам ыңай экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны тургузарынга бодунуң тура-соруун медеглээринче Барыын Германияның чонун кыйгырып тур бис. Германияның ийи кезектерин чоокшулаштырарынга бараан болуп турар база тайбыңга ынакшылдыг болгаш хамаарышпас чаңгыс-аай Германияны тургузар сорулгалыг бүгү айтырыгларның талазы-биле ниити-герман чугаалажыышкыннарга кажандаа киреринге Герман Демократтыг Республиканың чазаа белен.»

(СЭТА).

Тайбың дээш демиселчилериниң немец чөвүлелиниң медеглели

БЕРЛИН. АДН агентилелиниң дыннатканын ёзугаар алырга, март 4-те Берлинге тайбың дээш демиселчилериниң немец чөвүлелиниң президиумунуң хуралы болган, президиум дөрт күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң берлин чөвүлел хуралының түңнелдерин чугаалажып көрген. Хуралга тайбың дээш демиселчилериниң немец чөвүлелиниң Чөөн болгаш Барыын Германиядан келген төлээлекчилери киришкен. Хурал соонда чөвүлелдиң президиумунуң медеглели парлатынып үнген, ында чугаалап турары:

«Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарының дугайында совет төлээлериниң берлин чөвүлел хуралына саналы Европаның бүгү улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар болгаш герман айтырыгны тайбың арга-биле шиитпирлээрин чиигедип турар деп тайбың дээш демиселчилериниң немец чөвүлели санап тур...

Каттышкан Штаттарның, Великобританияның болгаш Францияның совет төлээлериниң саналдааны Германия биле тайбың керээзиниң төлевилелин хүлээп албаан болгаш боттарының талазындан кандыг-даа саналдар киирбээн дугайында тайбың дээш демиселчилериниң немец чөвүлели хомудап тур...»

Бүгү Германияга тура-соруун хостуг илередириниң аргазы-биле «европаның камгалал ниитилежилгезиниң» дугайында керээни бодунуң үүлдүг деп көрбейн турарының дугайын болгаш Германия-биле тайбың керээзин чарар деп бодунуң негелдезиниң дугайын шиитпирлиг медеглээринче немец улусту чөвүлел кыйгырып турар.

Медеглелдиң түңнелинде мынча дээн: «Немец улусту Аденауэрниң чарлааны «ояр орук-биле» дайынче эдертирин немец улус болдурбас ужурлуг. Ол дорт орук-биле тайбынче баар ужурлуг».

(СЭТА).

Тайбың талалакчыларының Чехословак комитединиң калбак хуралы

ПРАГА. Март 4-те тайбың талалакчыларының Чехословак комитединиң калбак хуралы болган.

Дөрт улуг күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң берлин чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында илеткелди тайбың талалакчыларының Чехословак комитединиң даргазы А. Годинова-Спурна кылган.

Илеткел талазы-биле санал-оналдарның соонда тайбың талалакчыларының Чехословак комитеди резолюция хүлээп алган. Берлин чөвүлел хуралынга чугаалажып көрүп турган герман болгаш австри айтырыглар база Европаның айыыл чок чоруун хандырарының дугайында айтырыг «хүн айтырыында хевээр турбушаан» деп ол резолюцияда чугаалап турар.

«Ол айтырыгларны шиитпирлээрин бистиң улузувус үүдден-даа артык сонуургап турар. Совет чазактың Берлинге кылган саналдарынга чөпшээрежип турар бис. Европаның бүгү 32 күрүнелериниң аразынга коллективтиг айыыл чок чоруктуң дугайында керээни 50 чыл хуусаалыг кылдыр чарар деп Совет чазактың саналы улустар аразынга тайбыңны хандырар деп бистиң күзеливиске үүмү-биле дүгжүп турар.

Улустар тайбыңче, экономиктиг болгаш культуралыг кады ажылдажылгаже үүткүп турар деп үүве ыңайлаан тудум улам тодаргай көстүп турар. Тайбыңга ынакшылдыг улустар ол үүткүлдү боттарынга чедип алыр аргалыг дээрзинге бис быжыг бүзүрелдиг бис.

Тайбыңны хандырарының талазы-биле улуг херээ дээш Совет Эвилелиниң чазаанга үүректиң ханызындан өөрүп четириишкинни чехословак улустуң мурнундан илеретивис. Бүгү чурттарның улустарының амыдырал эрге-ажыктарынга үүмү-биле дүгжүп турар совет саналды боттандырары дээш демиселди болдунар-ла арга-биле деткиир бис. Совет улус-биле болгаш бүгү чурттарның улустары-биле бузулбас найыралга бис чаа дайынның айыылын чок кылыры дээш демиселди шиитпирлиг үргүлүлээр бис.

Герман айтырыгны тайбың аргабиле шиитпирлээри дээш 1953 чылдың октябрьда болган Чехословак съездиниң шиитпирлерин ёзугаар бис Германияның демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштеринге, хамаарышпас болгаш тайбыңга ынакшылдыг чаңгыс-аай күрүне дээш оларның демиселинге моральдыг болгаш политиктиг деткимчени күштелдирер бис».

(СЭТА).

Шайбалыг хоккей талазы-биле делегейниң бирги черин совет хоккейжилер ойнап алган

СТОКГОЛЬМ. Шайбалыг хоккейниң талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдааның сөөлгү хүнү март 7-де болган.

Барыын Германияның командазы Норвегияның командазын 7:1 санныг уткан.

Совет Эвилелиниң болгаш Канаданың командаларының ужуражыышкыны Совет Эвилелиниң командазының тиилелгези-биле 7;2 санныг доозулган.

Шайбалыг хоккейниң талазы-биле делегейниң бирги чери дээш ойнап алыышкынга бир дугаар-ла киржип турар совет команда делегейниң чемпиону болгаш Европаның чемпиону деп атты чаалап алган.

Совет команданың капитаны, спорттуң алдарлыг мастери В. Бобровка ийи кубокту—делегей чемпионунуң кубогун база Европаның чемпионунуң кубогун тывыскан.

ССРЭ-ниң күрүне гимнизиниң байырлыг үнүнүң адаа-биле Совет Эвилелиниң тугу стадионнуң кырынга көдүрлүп үнген. Чыылганнар совет хоккейжилерге адыш часкаашкыны-биле байыр чедиргеннер.

Маргылдааның түңнели мындыг болган: ССРЭ-ниң командазы—13 санныг, Канаданың командазы—12 санныг, Швецияның командазы—11 санныг, Чехословакияның командазы—8 санныг, Барыын Германияның командазы—5 санныг, Финляндияның командазы—3 санныг, Норвегияның командазы—2 санныг болгаш Швейцарияның командазы—2 санныг.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң үндүрүп турары

«АГИТАТОРНУҢ БЛОКНОДУНУҢ»

1954 чылда чагылгазы чоруп турар.

«Агитаторнуң блокноду» 20 хонукта бир үнер.

Чагылганың өртээ:
12 айда 5 рубль.
6 айда 2 рубль 50 коп.

Чагылганы областың бүгү почта салбырлары болгаш почтальоннар, колхозтарда совхозтарда, МТС-терде база албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлеринде хөй-ниити тарадыкчылар хүлээп ап турар.

«Союзпечать».

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чаваа килдистериниң 4—98, иштики информация, бухгалтериянның—3—65.

ТС—01712. Культура эргелелиниң типографиязы